

Savējais.

Romāna “Valmieras puikas” autors - Pāvils Rozītis.

VALMIERAS
MUZEJS

Ingrīda Zīriņa

Pāvils Aleksandrs Rozītis (01.12.1889.–20.02.1937.)

Dzejnieks, literatūrkritiķis, rakstnieks, redaktors, tulkotājs, žurnālists. Pseudonīms: Pāvils Ilgvars

Pāvils Rozītis par sevi

“Esmu dzimis 1889. gada 1. decembrī, Cēsu apriņķa Liepas pagastā. Plašāki savu dzīvi atminēties un pārdomāt nav bijis vaļas.”

Romāna “Valmieras puikas” pirmizdevuma vāks (1936). Romānu turpinājumos jau no 1935. gada beigām drukāja tirāžās ziņā lielākais Latvijas iknedēļas žurnāls “Atpūta”.

Pāvila Rozīša darba kabinets 1937. gada 21. februārī. Uz galda stāv nepabeigtais romāns “Zemes prieki”.

Kā vienā zarā uzaug
auglis sūrj un saldjs,
Tā manā sirdī dievs un
sātans mājā.
Pavils Rozītis

Pāvila Rozīša rokraksts. Ieskenējums no A. Prandes "Latvju rakstniecība portrejās".
Rīga: Leta, 1926, 428. lpp.

"Savos stāstos un dzejoļos Rozītis tēlo modernā cilvēka, starp Dievu un Sātānu svārstošos dvēseli. Ar skeptiķa smīnu viņš vēro tagadējo sabiedrību, ar skeptiķa smīnu izceļ nāves šausmas un cilvēka dziņu dīvainības. Rozītis ir arī labs kaisles un erotiskā patosa dzejnieks, kā arī diezgan dziļš Kaukāza dabas un ļaužu izpratējs."

November,	December,	N ^o 137. Lindenhof Pilpe <u>Paul Alexander Zeehn</u> Māt. 2. Dāvis Arne Zeehn Ģ. 1. Hainzenhof Eniņi: Ģ. Pēter Zeehn 2. Lindenhof Pilpe: Ģ. Zahw Zeehn 3. " " " " Mari Zeehn Gādāfl in Lindenhof Braslin d. G. Argensohn
Jan. un Febr.	Mārs.	
Apr. un Mājs.	Jūnij.	

leskenējums no Valmieras Veides draudzes dzimušo, laulāto, mirušo metriku grāmatas 1889. gadam. LVVA, 235.f., 7. apr., 680.l. – 17.lp.

Draudzes mācītājs Girgensons jaundzimušo registrējis kā Paulu Aleksandru Cielēnu. Māte Anna Cielēna. Kūmās aicināti: Annas brālis Pēteris Cielēns no Startu muižas “Eniņiem” un Dāvis Cielēns ar sievu Mariju no Liepas pagasta “Pilpjiem”.

Valmiera. Skats uz Rātslaukumu, Sv. Sīmaņa baznīcu un Aprinča, vēlāko Pilsētas skolu. 20. gs. sākums.

Wolmar-Waderhof.

Getraute im Jahre 1890.

22

№	Monat und Tag der Trauung.	Tauf- und Familien-Namen der Getrauten.	Hinweisung auf das Haupt-Regist.
1.	Januar, d. dritten	Koxenhof Nahjin: Hr. Peter Jehnabson und do - do: Mrs. Kristina Mitter	№ 52. 1889
2.	Februar, d. vierten	Wolmar Markt: Jy. Mathy Sahger und Bucknack Hof: Mrs. Kristina Zeplaus	№ 2. 1890.
3.	Februar, d. elften	Kangerhof Alexander: Jy. Ernest Krecklis und Koxenhof Kraftneek: Mrs. Kristina Naglov	№ 4. "
4.	Februar, d. achtzehnten	Wolmar Markt: Conditor Valerian Dülreauer und Koxenhof Solwina Marjan's: Mrs. Anna Gulbe	" 3. "
5.	Februar, d. achtzehnten	Mojahn Lichte: Jy. Tenis Ahbol und Duckershof Gaische: Mrs. Anna Ahvamjar	" 5. "
6.	Februar, d. fünfzwanzigsten	Koxenhof N. Baijch: Jy. Kahl Leimann und do F. Baijch: Mrs. Mari Lezich	" 7. "
7.	März, d. vierten	Lindenhof Adul: Jy. Peter Rodficht und do Pilpe: Mrs. Anna Zeelehn	" 6. "
8.			" 8

ieskenējums Valmieras Veides draudzes dzimušo, laulāto, mirušo metriku grāmatas 1890.

gadam. LVVA, 235.f., 7. apr., 681.l. – 24.lp.

Rakstnieka vecāki salaulājās 1890. gada 4. martā (pēc v. st.).

Geschlecht, Tauf- und Familien-Name, Stand, Rang oder Gewerbe.	Ort der Geburt.	Jahr und Tag	Ob verhehlicht, und seit wann, oder ob verwitwet oder geschieden, und seit wann.	Wann in die Gemeinde gekommen, falls nicht baselbst geboren.	Kenntnisse im Lesen und in der Religion, sofern solches dem Predi- ger bekannt ist.
Pilpe Gisela Dahm Lelen	Pürzenhof	827	IV. 49	11. 365	
geb. Kristina Johanna Lelen	Lüne	826	VI. 48	11. 49	
1. Sohn Pechter	Pilpe	855	VII. 22		
2. S. Dahm	Pilpe	853	VIII. 22		
3. S. Lene	do	856	X. 29		
Mahry	do	859	VII. 2		
Eduard	do	863	VIII. 29		
Mible	do	870	XVIII. 25		
geb. und. August. 1. Dahm	Pilpe	875	VI. 7		
2. S. Dahm	do	878	VIII. 24		
3. S. Lelen	Pürzenhof	880	XII. 22	11. 858	

Valmieras Sv. Sīmaņa luterāņu latviešu draudzes māju pārlūks (1869–1880). Sk. Liepas muižas “Pilpes”, kur dzīvoja Cielēnu dzimta. 543.–544. lp.
Savulaik (1837) Cielēni ienāca no netālās Startu kroņa muižas un iztiku pelnīja kā kalpi. 1858. gada dvēseļu revīzijā muiža par saimnieku ielikusi atraitni Jēkabu Jāņa dēlu Cielēnu (1791–1871) ar 5 dēliem, no kuriem - Dāvis (1827–1890) kļuš par vēlāko “Pilpu” saimnieku un nākamā rakstnieka Pāvila Roziša vecotēvu. Māte Anna Cielēna dzimusi 1856. gadā.

Geschlecht, Tauf- und Familien-Name, Stand, Rang oder Gewerbe.	Ort der G e b u r t.	Jahr und Tag	Ob verehelicht, und seit wann, oder ob verwitwet oder geschieden, und seit wann.	Wann in die Gemeinde gekommen, falls nicht dasselbst geboren.	Kenntnisse im Lesen und in der Religion, sofern solches dem Predi- ger bekannt ist.
<u>Audul</u>					
M. Jahn, Rotwacht	Lindenhof 330	1834	verwit.	Se. Nr. 330	
M. Harris lebt	Karnajoh 263				
1. L. Anne	Audul	855	7.17		
2. L. Maria	Id.	858	11.24		
3. L. Kristine	Id.	860	27.13		
4. L. Leone	Id.	863	7.20		
5. P. Pehter	Id.	866	3.13		
6. V. Libre	Id.	869	16. VIII		
7. V. Jahn	Id.	872	2.18		

Valmieras Sv. Sīmaņa luterāņu latviešu draudzes māju pārlūks (1869–1880). Liepas muižas *Audulī*, kur dzīvoja Rozīšu dzimta 500.- 501.lp. 1834. gada dvēseļu revīzijā saimnieks – Jēkabs Pilpe (1836. gadā miris); pēc viņa nāves par jauno saimnieku *Audulos* muiža ieliek šīs mājas bijušo kalpu Jāni Rozīti Pētera dēlu (1797–1855), tagadējā saimnieka Jāņa Rozīša tēvu.

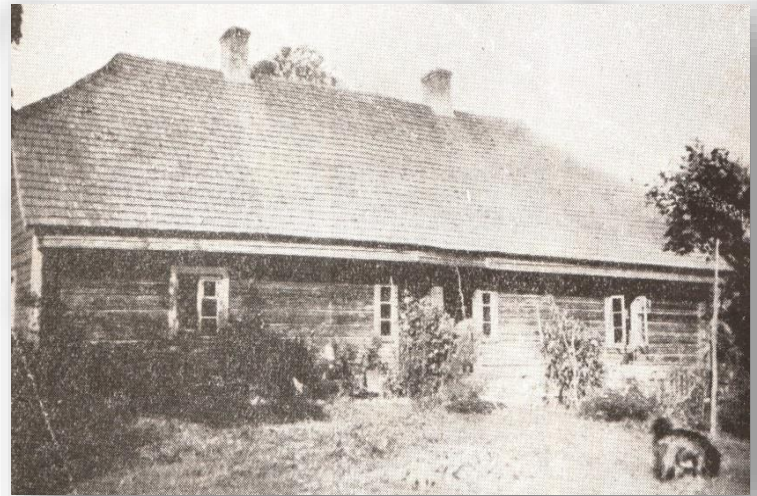
Divreiz dzimis

Pāvils Rozītis bērnībā.
Ar māti (pa labi), māsām Vilhelmīni
un Annu.
Foto: 1894./1895.

Liepas pagasta *Purapilpi*, kuros dzimis Pāvils
Aleksandrs Cielēns (Rozītis) 1889. gada 1. decembrī
pēc jaunā stila.

Liepas pagasta *Auduļu (Vecauduļu)* mājas

Taisnības meklētājs

Pāvila Rozīša tēvs Pēteris bijis progresīvs cilvēks ar plašu redzesloku, sekojis visiem notikumiem pagastā un aiz tā robežām. Tuvu P. Rozīša tēva mājām Liepas pagasta *Auduljiem* atradās tolaik Mūrmuižas pagastam piederīgās *Kalāču* mājas.

Rakstnieka tēvs labi pazinis dzejnieku Eduardu Veidenbaumu (1867-1892). Viņš bijis viens no dzejnieka uzskatu piekritējiem. Rozīši visā apkārtnē bijuši pazīstami *baznīcā negājēji*, tādi, kas pat uzdrošinās kritizēt pagasta laicīgos un garīgos varas vīrus, meklē taisnības likumus. Sevišķi tas nepaticis kaimiņos dzīvojošajam pērminderim, kas par visu ziņojis.

Sākusies Rozīšu ģimenes vajāšana. Uz safabricēta apvainojuma pamata panāca, ka 1894. g. Pēteri Rozīti nepatiesi apvainoja svešas mantas piesavināšanā (zagšanā), izsūtīja uz Sibīriju, no kurienes viņš tā arī nepārnāca. Par aktīvu piedalīšanos 1905. gada revolūcijā izsūtīja arī brāli Jāni Rozīti, kurš vēlāk atgriezās dzimtenē.

Pēteris Rozītis (dzimis 1866 - miris?)

Grūtie gadi – rakstnieka bērnība

Pēc tēva brāļa izsūtīšanas *Auduļu* mājas nonāca ūtrupē, un Pāvila Rozīša māte ar abiem bērniem - Pāvilu un Annu - aizgāja kalpa gaitās. Nākamais rakstnieks kopā ar pašaizliedzīgo māti un māsu izbaudīja visus kalpa cilvēka labumus, iedams ganos, rakdams grāvjus, strādādams dažādus gadījuma darbus. Daudz grāvju izrakts *Auduļiem* blakus esošās *Cīruļu* mājas tīrumos. Šajā mājā rakstnieka māte ilgāku laiku strādāja par kalponi.

Pāvils Rozītis savu māti ļoti mīlēja. Viņas asais prāts palīdzējis pārvarēt daudzas dzīves grūtības.

Liepas pagastskola

Ziemeļlatvijas skolu pilsēta - Valmiera 20. gs. sākumā.

“Valmierā ik rudeni durvis vēra trīs zēnu un viena meiteņu skola, ne tikai tiem, kas vēlējās mācīties, bet arī sliņķiem.” P. Rozītis.
“Valmieras puikas”(1936).

1901. g. uzsāktas mācības pilsētas skolā.

Pāvils, kuram tolaik 12 gadu, jau pirmajā skolas nedēļās protestē pret tukšvārdību ticības mācības stundās: savu neapmierinātību izteic ar kāju strīķēšanu pret grīdu un uzkrītošu klepošanu. Ticības mācību māca mācītājs Pavasars, kurš vairākas reizes zēnu izraida no klases, pieprasot, lai ierodas māte. Pāvils no skolas aiziet, nepieļaujot, ka mātei jāiet lūgties par dēlu.

Pāvils 1902. g. iestājās E. Liepiņa 5. klasīgā vīriešu privātskolā ar progimnāzijas kursu, kurā mācījās līdz 1907. gadam. Biogrāfijas pētnieki nereti min kā mācību iestādi – Ernesta Liepiņa privāto progimnāziju, gan Augusta Liepiņa tirdzniecības skolu. Foto - skolnieki un skolotāji; Pāvils Rozītis 4. rindā 4. no labās.

№ 28.

Вольмарскій

1905.

ЛИСТОКЪ ОБЪЯВЛЕНІЙ.

Выходить еженедельно. VIII годъ.

Wolmarsches | **Valmeeras**
Anzeige-Blatt. | **Sinojumu Lapā.**

Erscheint wöchentlich.

VIII. Jahr.

VIII. gads.

Zinsfuß ist nebelas.

Плата за объявленіе по 4 коп. за строку
корпуса или за строку
Подписка член на годъ: два г. Воль-
мара и два ивляія и деревня съ
пересылкою чрезъ почтара — 1 р.,
по почте 1 руб. 50 коп.

Insertionsgebühr pro einzelne Korpus-
Seite oder deren Raum 4 Kop. d.
Abonnementspreis pro Jahr: für Wol-
mar und für's Land durch Postboten-
Verandt — 1 Rbl., per Post — 1 50 Kop.

Stufsinojumu maksa par sīdu rakstu
rimānu jeb tohu mēnu 4 kop.
Maksa par gadu: pērtiņš Valmeeras
un ar laukam jaunr pārtiņš
sūtīt — 1 rbl., pa paku — 1 50 kop.

Суббота, 23 Юля.

Sonabend, d. 23. Juli.

Sētdien, 23. jūlijā.

Kirchliche Anzeigen

der
Stadt und Land: Gemeinden Wolmars.

Bisnīzas sinojumi

no
Valmeeras pilsētas un lauku draudēm.

Getauft — Kristīti: Peter Tiller, Josef Albert Garin, John Leepin.

Aufgebeten — Mīstākti: John Kalnia u, Karlina Schirant.

Gestorben — Mirnāši: Mari Apkol 88 J., John Apit 4 Mon., Olga Hermine Bonags 1 J., Elise Wilhel 65 J., John Theodor Woldemar Grünberg 1 J., Rūda Jārgenjon 5 J.

Частное мужское 5-классное
училище

Э. Лъпина въ г. Вольмарѣ
съ курсомъ 5 классовъ реальнѣхъ
училищъ и гимназій.
Пріемъ прошеній отъ 9 августа
Начало ученія 16-го августа.
Пріемъ и дополнителныя испы-
танія 12 и 13 августа.
Содержатель училища

Э. Лъпинъ.

E. Seepina
5-kl. wīrtēšu privātskola

Valmeerā
ar 5-kl. reālskolu un gimnāziju turju.
Luhgumrakstu pieņemšana
no 9. augustā.
Mācību sākšana 16. augustā.
Pieņemšanas un papildu eša-
ment 12. un 13. augustā.
Skolas pērtiņš

E. Seepin.

E. Seepin's
5-klassige Knaben-Privatschule
in Wolmar

mit 5-kl. Realschul- u. Gymnasialkursus.
Wendungen werden entgegenge-
nommen vom 9. August ab.
Anfang des Unterrichts d. 16. August.
Aufnahme- und Nach-Examina den
12. und 13. August.
Schulvorsteher

E. Seepin.

Šķidrās bārdas skola

Privātā Augusta Liepiņa tirdzniecības skola darbojās vienlaikus ar brāļa, skolu inspektora skolu. Lai gan skolas maksa bija visai augsta un skolēniem (*študentmicēm*) bija jānēsā uniformas ar spožām pogām, kokardēm, jostām un uzšuvēm, tomēr tajā valdīja Valmierā izglītības iestādēm neraksturīgs latvisks brīvdomības gars, tādēļ šajā skolā reizēm mācījās no citām kroņa skolām izslēgtie audzēkņi.

No 1909. g. slēgtās privātskolas vietā atvēra 4. kl. tirdzniecības skolu, kas uzsāka darbu 2 mācību programmās: grāmatvedības un tirdzniecības.

1905. g. 23. jūlija *Valmieras Ziņojumu Lapā* - par audzēkņu uzņemšanu "E. Liepiņa 5. klasīgā vīriešu privātskolā Valmierā, nodrošinot apmācību reālskolas un ģimnāzijas kursa apjomā".

Skolas nama parādes ieeja, 1912.
Pēterpils un Brūveru ielas stūrī

Ēka, kurā 20. gadsimta sākumā atradās brāļu Liepiņu privātskola, no 1907. gada progimnāzija. Viena no labākajām Vidzemes mācību iestādēm, kas izcēlās ar “spirgto garu un skolotāju sastāvu”.

Starp skolas biedriem, ar kuriem kopā Latviešu biedrības dārzā pie Rātsupītes bija fotografējies Pāvils Rozītis – arī nākamie mediķi Kārlis Ziediņš, Eriks Dross, arhitekti Reingards un Cināts, virsmežzinis Ezers, mērnieks Dekmeijers, inženieri Lamsters un Mīlbergs, pulkveži Sukurs un Spandegs u.c.

“Rātes vārti” Lāčplēša ielā, 2010.

Audzēkņi (Pāvils Rozītis 1. rindā) netālu no Gaujas Stāvajiem krastiem ar skolotāju Martu Asari. Romānā Oša tirdzniecības skolas skolotāja Anna Asare. Foto 1905./1906. māc. g.

Pāvils Rozītis (1. no kreisās) ar saviem skolas biedriem Valmierā ap 1905. gadu.

Foto ap 1910. g.

Pāvils Rozītis 1907. g. ar sapni par skolotāja karjeru.

Viņš iestājās Čerņajeva sagatavošanas kursos Pēterpilī. 1910. g. ziemā skolotāja eksāmenu nenoliek, jo izkrīt matemātikā. Ieskenējums no Kopoto rakstu 7. sējuma, Rīga, 1938.

P. Rozītis 1913. gadā. Ieskenējums no Kopoto rakstu 2. sējuma.

1910. līdz 1913. vasaras pavada Valmierā, kur dzīvo Krāsotāju ielā 1 – bijušā podnieka Lūsas mājas istabā ar vaļēju verandu uz ielu. Veranda vēlāk, ielu taisnojot, ir nojaukta.

Te nākamais rakstnieks pulcinājās Valmieras progresīvo jaunatni, organizējās literāras pārrunas, gatavoja teatrālus uzvedumus.

1980. gados valmieriete Emma Eglīte atcerējusies, ka rakstnieks jauniešus saistījis gan ar ārieni, gan ar prasmi uzstāties. Reizēm viņš bijis melnā kreklā, apsējis ar resnāku auklu, kuras galos lieli pušķi. Runājuši, ka tā esot «sociķu» forma. Citreiz – kārtīgā uzvalkā, ar baltu vai melnu pušķi kaklasaites vietā, puķi uzvalka pogcaurumā. Eleganti prātīgi lietot toreiz modē esošo spieķi.

Podnieka Lūša māja Pārgaujā – Krāsotāju (Dīķa) ielā 1, kurā no 1910. līdz 1913. g. Pāvils Rozītis pa vasarām atpūtās no studijām Alfonsa Šaņavska tautas universitātē Maskavā. Piemiņas plāksni pie mājas sienas atklāja 1973. gada 12. oktobrī. Uz svinīgo pasākumu uzaicināja tolaik pazīstamos rakstniekus: akadēmiķi Arvīdu Griguli un mūsu novadnieku Miervaldi Birzi. Foto: 1980. g.

Atmiņas par Pāvilu Rozīti

Alfrēds Goba - literāts, literatūras vēsturnieks, kritiķis, tulkotājs.

“Esam viena un tā paša gada un arī viena mēneša bērni. Pāvils Rozītis par mani tikai astoņas dienas jaunāks: es rados šai pasaulē 1889. gada 11. novembrī, bet Rozītis – tā paša novembra 19. dienā (v. st.). Abi bijām lauku saimnieku dēli, tomēr auguši šauros apstākļos. Rozītis jau bērnībā iepazinies pat ar nabadzības postu. Viņa dzimtene – Vidzemes vidiene – Liepas pagasts, bet mana – Sēlija, Dignājas pagasts. Viņa upe bija Gauja, mana – Daugava.

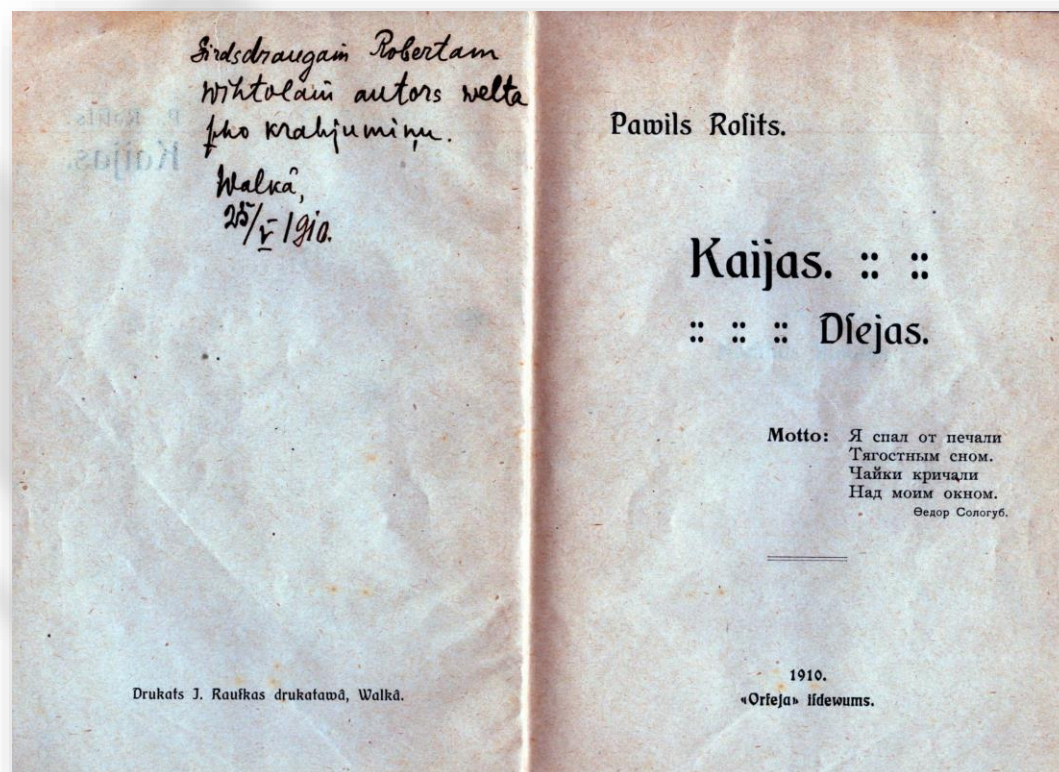
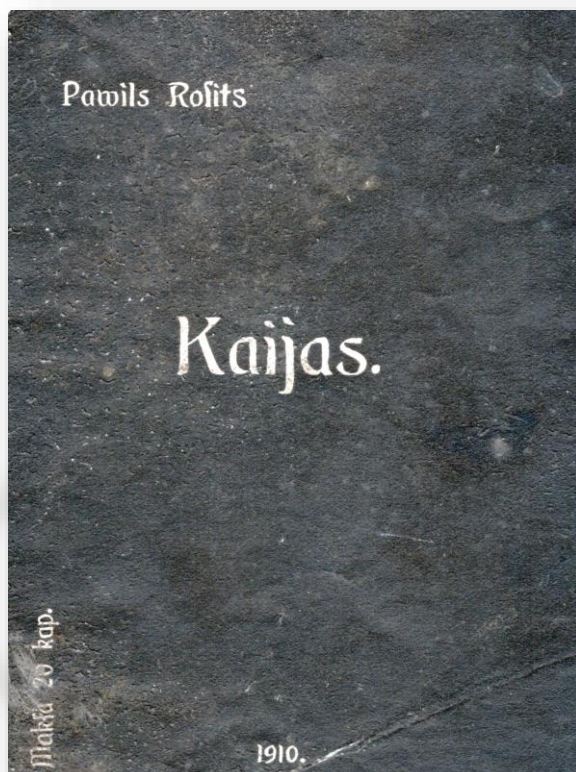
Mūsu skolas izglītība bija stipri nesistemātiska, tomēr studējām vienu un to pašu un gandrīz arī reizē. Jau no jaunības gadiem mūsu ceļojumos un darbības jēga bija rakstniecība, kaut katram savā nozarē. Personīgi iepazināmies tikai 1912. gada rudenī Maskavā, pēc tam vairākus gadus satikāmies gandrīz diendienā.

Palaikam esam dzīvojuši vienā istabā, ēduši pie viena galda, reizēm dalīdamies maizes riecienā, kuram tas pagādājās biezāks. Pie vienas lampas esam lasījuši un rakstījuši un auditorijā blakām sēdējuši. Tikai temperaments un raksturs mūs krietni vien šķīra, jo es salīdzinoties ar Rozīti, varēju sevi uzskatīt par flegmatiku, kur viņu varēja nosaukt par sangviniķi. [..]

Rozītis dzīvoja ātri, juta strauji, varbūt tāpēc arī ātrāk nomira (1937.g.), bet es ar savu gausumu esmu jau divdesmit vienu gadu pārdzīvojis viņu...”
(RLMVM, Inv. Nr. 75769; 1958.)

Alfrēds Goba
(1889 – 1972)

Kaijas. Dzejas. 1910.

No A. Gobas atmiņām: “Kaijas” (1910) un “Ziedu krūze”(1912) bija Rozīša pirmās dzeju grāmatas. “Kaijas” bija maza grāmatiņa, vienkāršu vāku, un arī dzejas vēl negatavas, dažkārt laistas pasaulē bez stingrākas paškritikas, kauču viņa gadus to varēja prasīt. Bet Rozītis dzejā nebija no tiem, kas uzliesmo pēkšņi. Šīs “Kaijas”, kas tomēr bija lidojušas uz visām pusēm, vēlāk autoram sagādāja vairāk nepatīkšanas kā prieka, tā kā Rozītis vēlāk tās pats pirka, kur vien ieraudzīja, lai iznīcinātu.[...]

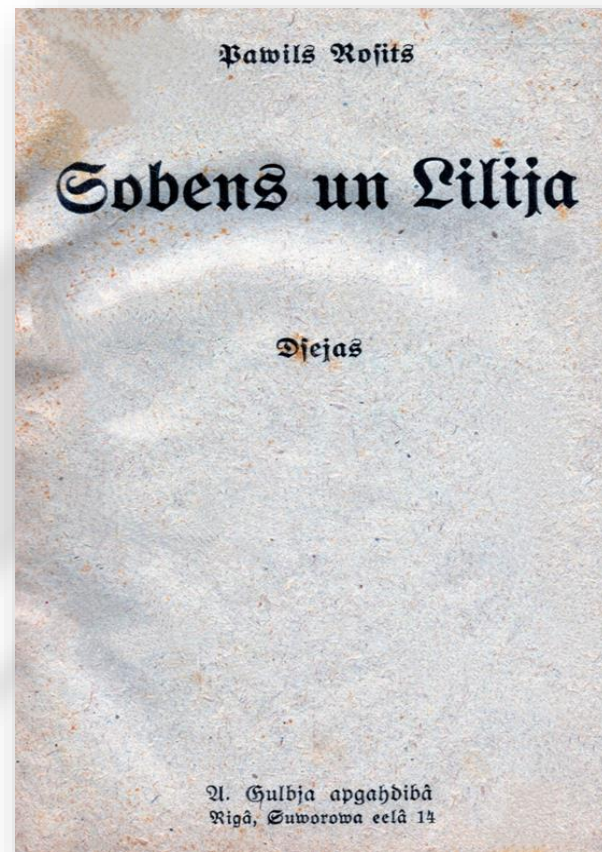

“Arī savu dzeju otro grāmatu – “Ziedu krūzi” – vēlākajos gados Rozītis vairs nepieminēja starp savām grāmatām, kauču šis krājumiņš bija lielāks, gatavāks saturā, pie tam ar Jūlija Madernieka zīmētu vāku.

Spilgtāku dzejnieka īpatnību tur, savās pirmajās grāmatās, vēl neuzrāda, dzejo par parastām lietām, par mīlestību un dabu, ar visām iesācēju formas grūtībām.[..]” (no Alfrēda Gobas atmiņām).

Ziedu krūze. Dzejas.

Rīga: Orfejs, 1912. Jūlija Madernieka zīmēts vāks.

Zobens un Lilija. Dzejas 1912.-
1919. Rīga. Izdevis A. Gulbis,
1920.

Longa "Dafnis un Hloja" – pastorale – Rīga. Izdevis A. Gulbis. Tulkojis Pāvils Rozītis pēc grieķu valodas oriģināla; rediģējis K. Straubergs. Vāku zīmējis Niklāvs Strunke.

Pāvils Rozītis. Nāves vižņi. Stāsti un tēlojumi. 1910-1919.

Rīga. Izdevis A. Gulbis, 1919.

Vāku zīmējis Sigismunds Vidbergs.

Pāvils Rozītis. Miglas svilpes. Stāsti.
1919–1920.

Rīga: Vainags, 1920.

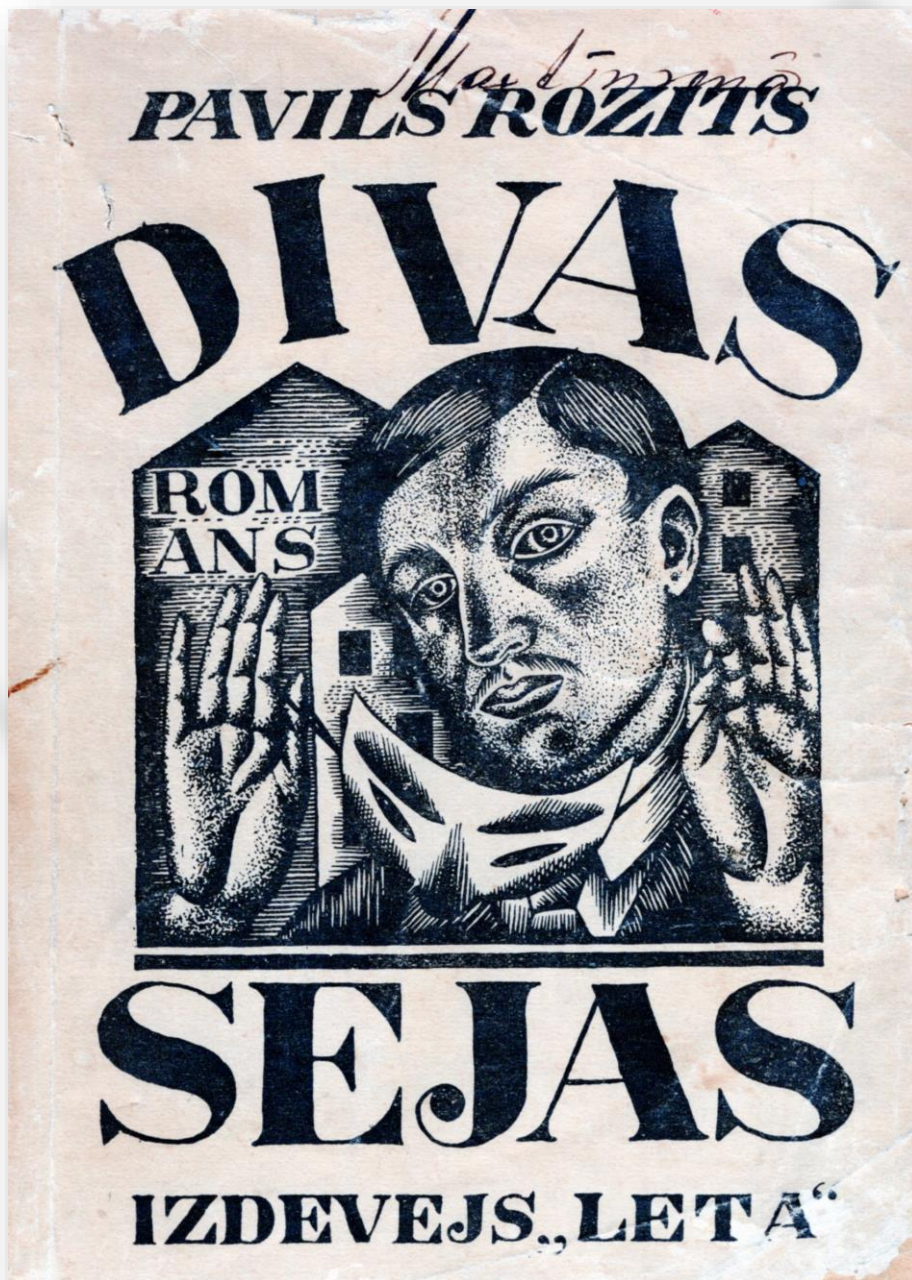
Vāku zīmējis Jūlijs Madernieks.

Pāvils Rozītis 1922. g. ieskenējums no Kopoto rakstu 3. sējuma.

Pāvils Rozītis ar māti Annu Rozīti, dzimušu Cielēnu - 1925. gadā.
Ieskenējums no Kopoto rakstu 4. sējuma. Rīgā: Grāmatu Draugs, 1938.

Valmieras muzeja krājumā ir arī romāna “Divas sejas” 2. izdevums, Rīga: Grāmatu Draugs, 1926.

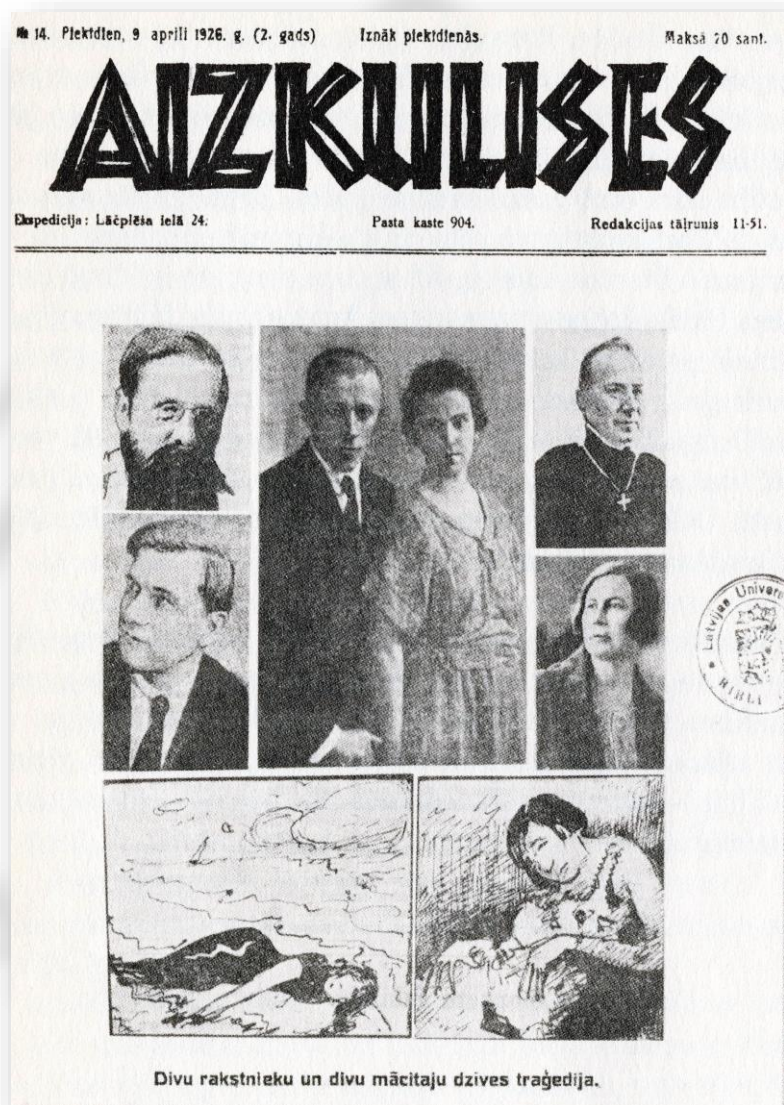
Pāvils Rozītis. Divas sejas. Romāns. Rīga: Leta, 1921.

Pāvils Rozītis 1926.g. ieskenējums no Kopoto rakstu 5. sējuma. Rīga: Grāmatu Draugs, 1938.

Pāvils Rozītis. 1926. gads.

Arveds Švābe. 1926. gads.

Žurnāla "Aizkulises" 1926. gada 9. aprīļa numura titullapa ar ziņu par Arveda Švābes un Pāvila Rozīša ģimenes traģēdiju. Vidū Antonija Rozīte, pa labi – Līna Marija Švābe.

Dzīves arheoloģija

1910-1914: Alfonsa Šaņavska Maskavas Tautas universitātē studējis Vēstures un filozofijas fakultātē.

1915-1918: Pirmā pasaules kara laikā dzīvo Baku, kur 1916. gadā apprecējies ar latviešu meiteni Antoniju Pampi no Liepājas.

1917: piedzimst dēls Viestards.

1918: atgriežas ar ģimeni Latvijā, atsāk literāru darbu.

1922: piedzimst meita Dzidra.

1923: kopā ar izdevējiem saukts pie kriminālatbildības – Rīgas Apgabaltiesas viceprokurors Mārtiņš Legzdiņš apsūdzējis pornogrāfijas un nekaunīgu rakstu ražošanā un izplatīšanā par darbiem, kas apkopoti krājumā "Portrejas". Ticis attaisnots.

1921-1927: Latvijas Universitātē studē Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesību zinātņu nodaļā. Studijas nepabeidz.

1928: apprecējies otrreiz ar Almu Frišmani.

1935: piedzimst meita Ieva.

1936: iznāk romāns "Valmieras puikas"

Ieskats Pāvila Rozīša profesionālajā darbībā

1914-1915: Laikraksta “Līdums” līdzstrādnieks

1914-08.1915: Laikraksta “Jaunākās Ziņas” līdzstrādnieks

1915-1918: Baku. Ierēdnis Nobela naftas rūpniecībā Baku, Azerbaidžānā.

1918-1919: pēc atgriešanās Latvijā (1918) strādāja laikraksta “Līdums” redakcijā Valkā.

1919-1921: Cenzors Latvijas armijas štāba informācijas nodaļā.

No 10.12.1920: Latvijas Republikas Izglītības ministrijas Mākslas un kultūras departamenta direktors.

1921-1926: Apgāda “Latvju Kultūra” (1923–1938) literārais redaktors.

1921-1926: Žurnāla “Ritums” (1921–1926) redaktors.

1922: Latvijas Republikas Izglītības ministrijas Mākslas nodaļas vadītājs.

1925-1934: Rīgas Tautas augstskolas literārās studijas vadītājs.

1927-1928: Laikraksta “Pēdējā Brīdī” (vakara pielikums) redaktors.

1932-1934: Latvijas Republikas Tautas labklājības ministrijas Inteligento bezdarbnieku nodaļas vadītājs.

1933-1934: Laikraksts “Dienas Lapa” (1933–1934) redaktors.

1935-1937: Rīgas pilsētas 3. bibliotēkas pārzinis.

Pāvila Rozīša literārā darbība

Kopoti raksti. 1937–1939: “Kopoti raksti” (10 sējumos).

Proza. Stāsti un noveles.

1913: “Ceturtā grācija”. **1919:** “Es un viņas”. **1920:** “Granātu ziedi”. **1920:** “Nāves viņi”. **1920:** “Miglas svilpes”. **1920:** “Ceļš uz paradīzi”. **1922:** “Portrejas”. **1923:** “Atriebība un citas noveles”. **1925:** “Krāces”. **1926:** “Jaunsaimnieks”. **1928:** “Pret savu gribu”. **1933:** “Mezglis”. **1935:** “Skaidas”.

Romāni : **1921:** “Divas sejas”. **1924:** “Uguns ceļi”. **1928:** “Ceplis”. **1936:** “Valmieras puikas”. **1937:** “Zemes prieks” (nepabeigts).

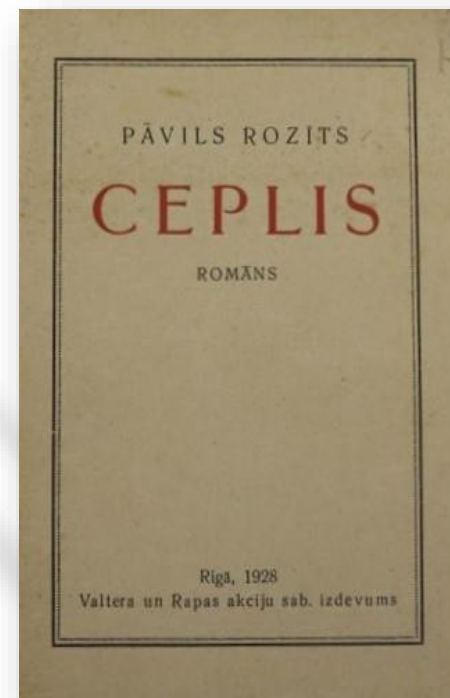
Dramaturģija : **1931:** “Jaunā cepure”.

Dzejoļu krājumi.

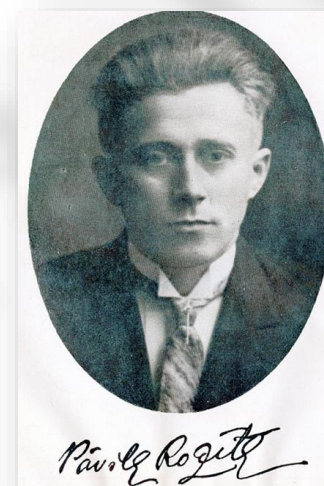
1910: “Kaijas”. **1912:** “Ziedu krūze”. **1918:** “Zīļu rota”. **1919:** “Skanošais laiks” **1919:** “Jaunavības tornis”. **1920:** “Zobens un lilija”. **1923:** “Mans korāns”. **1927:** “Pie akas”. **1936:** “Sarunas”.

Kultūrvēsturiski apcerējumi.

1920: “Kultūras slāpes” (sakopotas esejas no periodikas par Kārli Skalbi, Jāni Akurateru, Viktoru Eglīti u. c.).

Ceplis. Romāns. Rīga: a/s Valters un Rapa, 1928.

Pāvils Rozītis, 1929. gads. Ieskenējums no Kopoto rakstu 6. sējuma.
Rīga: Grāmatu Draugs, 1938.

KOPĀ AR DRAUGIEM. 1. rindā no kreisās: Dzidra Jordis Rozīte, blakus rakstnieka Kārļa Zariņa meita Mirdza Zariņa, 3. un 4. - nezināmas. 2. rindā no kreisās : Jānis Vainovskis, Milda Zariņa, Kārlis Zariņš; 3. rindā no kreisās: rakstnieki Jānis Grīns un Pāvils Rozītis, viņa dēls Viestarts Rozītis un dzīvesbiedre Alma Rozīte, Pēteris Zālīte. Fotogrāfs nezināms. Ap 1930. g. Ieskenējums : *Rožkalne A. Kārļa Zariņa burvju aplis. Rīga: LU LFMI, 2016.*

35
PĀVILS
ROZĪTIS

J A U N Ā
C E P U R Ē

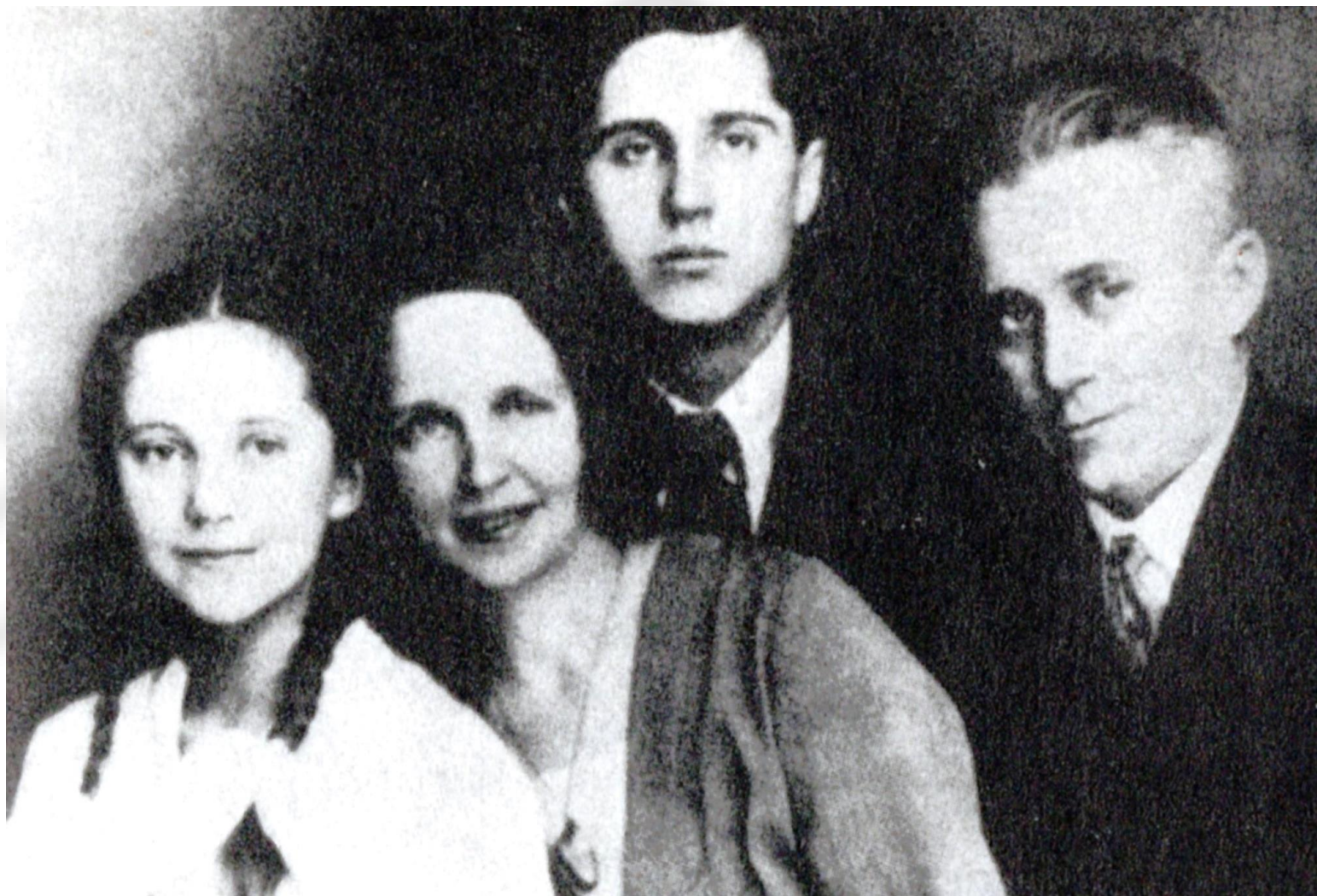
VIENCĒLIENS
DIVĀS AINĀS

Pāvils Rozītis. Jaunā cepure.
Viencēliens divās ainās. Rīga, 1931.

Mezglī. Noveles. Rīga: Zelta Ābele, 1944. gada aprīlis. Metiens: 2500.

Pēdējā tikšanās. Stāstu izlase. Rīga: Grāmatu Draugs, Šajā izlasē tika publicēts arī garstāsts "Māte", kura pamatā dramatiski notikumi paša rakstnieka dzimtā. Pirmpublicējums – 1932. g., mēnešrakstā "Varavīksne"1. - 11./12. burtnīcās.

Pāvils Rozītis ar dzīvesbiedri Almu, dēlu Viestartu un meitu Dzidru Jordisu, 1930. gadi.

Kāds bija rakstnieks Pāvils Rozītis ?

Rakstniekam bijusi laba balsis.

Viņš mīlējis dziedāt

Bijis nepārspējams dejojājs

Dēmonisku garu, asu prātu un dzēlīgu valodu, bet citādi labs biedrs un patīkams draugs. Tikai dzērumā kļuva neapvaldīts un ass.

Negribējis, ka logiem liek aizkarus, aizrādīdams, ka logs vajadzīgs tikai tādēļ, lai caur to ieplūst vairāk gaismas.

P. Rozītis uzskatījis, ka cilvēka lielākais krāšņums ir dvēseles skaistums un bagātība, kas atspoguļojas arī cilvēka sejā. Tādēļ nav cietis krāsotas sievietes.

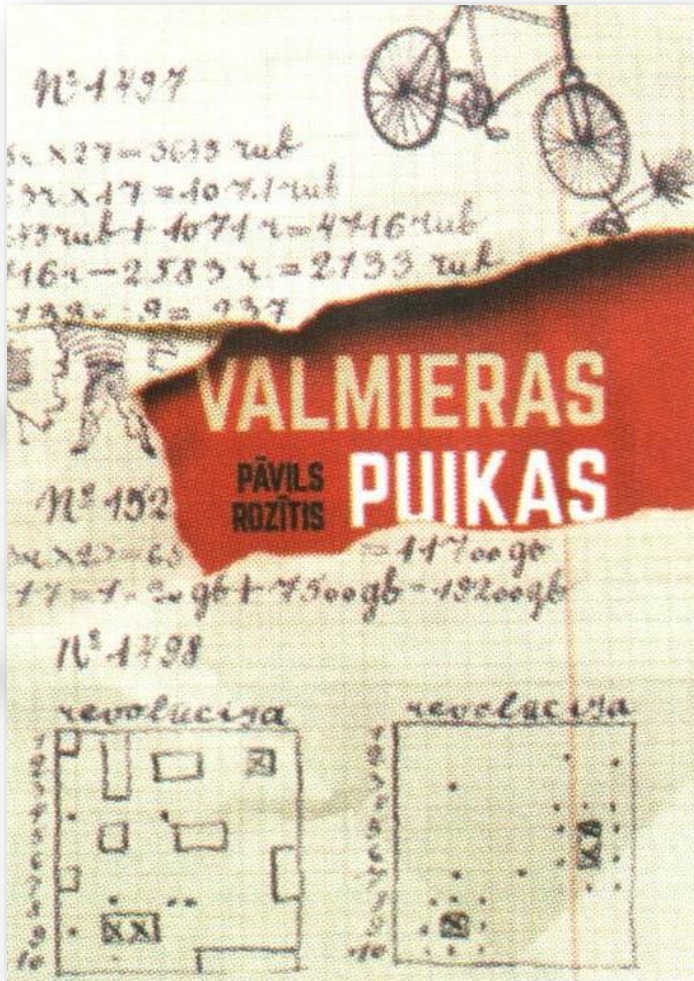
Rakstnieks Pāvils Rozītis (1889 -1937)

Ieskenējums no fotonegatīva, Valmieras muzeja krājumā ar anotāciju "Pāvils Rozītis ar māsiņām un brālēniem – Cielēniem ap 1910. gadu. Valmierā. Radnieku vārdi nav precizēti.

Ielūgums – adresēts Valmieras novadpētniecības muzeja kolektīvam, ar aicinājumu piedalīties Pāvila Rozīša simtgadei veltītā sarīkojumā Liepas ciema kultūras namā 1989. gada 2. decembrī.

PĀRI VISAM - VALMIERA

P. Rozītis. Valmieras puikas.
Izdevniecība Zvaigzne ABC, 2015.

Valmieras puikas ir īpašs jēdziens, un tā būtību atklāt vislabāk palīdz Pāvila Rozīša (1889-1937) romāns «Valmieras puikas» (1936), kas stāsta par vienu gadu Latvijas mazpilsētas iemītnieku dzīvē. Notikumi sāk risināties pirms 1905. gada revolūcijas, kad vietējie iedzīvotāji cīnās par savām tiesībām, rīkojot slepenas sapulces un iedrošinot cits citu uz domām par cīņu. Notikumi skatīti galvenokārt tā laika Valmieras skolēnu acīm. Viņi mācās, lasa, prāto, strīdas, vēro pieaugušo dzīvi, mēģina izprast sarežģīto laiku un tā problēmas. Faktiski romāns beidzas hronoloģiski ar 1906. gada sākumu.

Romānā ir daudz autobiogrāfiskā materiāla. Tajā spilgti izpaužas autora novērotāja prasme un māka veidot aizraujošu sižetu un interesantus raksturus: drosmīgos un aizrautīgos Valmieras puikas, sapņotājas meitenes, dažādu uzskatu skolotājus un kolorītus vietējos iedzīvotājus.

Īsi par galveno – Valmiera un Pāvils Rozītis

No 1901. līdz 1907. gadam. Valmieras pilsētas skolā un brāļu Liepiņu progimnāzijā mācījās nākošais rakstnieks Pāvils Rozītis. Valmieras rosīgā sabiedriskā dzīve atraisīja rakstnieka talantu. Arī vēlākajos gados līdz pat mūža beigām (1937), rakstnieks ar Valmieru uzturēja ciešus sakarus.

“Kas te ir kādu laiku nodzīvojis, vienmēr tīko atgriezties”, bija pārliecināts P. Rozītis.

Valmierieši pateicīgi rakstniekam par populāro romānu “Valmieras puikas”, kur attēlota ne tikai tā laika skolu jaunatnes dzīve, bet arī pati pilsēta.

VALMIERAS
MUZEJS

Kā radās “Valmieras puikas”?

Iecere par romānu radās 1930. gada agrā pavasarī, jau dzīvojot Rīgā, Mežaparkā. Bieži tur ciemojās bijušie skolas biedri, rakstnieki Jānis Kārklīšs, Arveds Švābe, gleznotājs Niklāvs Strunke. Kavējoties atmiņās par skolas laiku, viesi sevi godāja par “sirmajiem Valmieras puikām”.

Kas iemūžināts romānā?

Stāvie krasti, kur pulcējušies Liepiņa un pilsētas skolu audzēkņi, Simjūda tirgus ar vizināšanos karuselī, kaujas par savas skolas prestižu, slidošana pa aizsalušo dzirnavu dīķi un, protams, skaistule – Gauja!

Vai tā bijis arī patiesībā vai ir tikai paša autora literārais izdomājums, vairs neuzzināsim.

Viss vai nekas!

“Tālāk gar tirgus laukumu uz ezera pusi starp citiem namiem iesprūdis zaļgani pelēks divstāvu koka namiņš, kas vasarās klusēja, bet rudenos atdzīvojās un kļuva skaļš. Tur mitinājās Oša privātā skola, kuras liecības nepiešķīra nekādas tiesības, bet kur mācīja vācu, franču un latīņu valodu, kas nebija atļauts ne seminārā, nedz pilsētas skolā. Tādēļ Oša privātskola bija kā ceļa sākums tādām dzīves gaitām, kurām neviens nevarēja paredzēt beigu. Šiem jaunekļiem nākotne nebija iepriekš apzīmogota, un tādēļ no tiem varēja iznākt viss vai nekas.”

VALMIERAS
MUZEJS

Liepēnieši, kā viņus saukuši pārējie Valmieras jaunieši – romānā “Valmieras puikas” Jāņa Oša zēnu skolas audzēkņi. Atpūtas brīdī pie Dzirnavu ezeriņa, 20. gs. sākums.

“Vajag tikai gribēt, tad visu var”

Kad skolotājai Asarei krievu tautības skolu kurators izteic rājienu un jāzaudē darbs skolā, tā sapņo par studēšanu, tāpat kā viņas brāļi. Reālajā dzīvē Annas brāļi bija kultūras darbinieks, literatūrkritiķis Jānis Asars (1877-1908) un žurnālists Hermanis Asars (1882-1942).

No kaugurieša Kārļa Eliāsa atmiņām “Dzīves ceļos sastaptie”:
“Martu Asari kā Valmieras skolotāju pilnā vārdā minējis Pāvils Rozīts savos “Valmieras puikās”. Divdesmitajos gados viņa dzīvoja pastāvīgi Kauguru “Kalna Briškās” pie savas mātes, likās slimīga, un vēlāk dzirdēja, ka Rīgā pie brāļa dzīvodama reiz pat metusies Daugavā. Vispār likās cilvēks, kas dzīvē cietis un noslēdzies vientulībā.”

Otras skolotājas Ritas Gravas iebilstajam, vai tikai uzstādītie mērķi nebūs par lieliem un tāliem, Asare dedzīgi iebilst: “Mērķi nekad nevar būt par lieliem un tāliem, no tā nav ko būties. Maziem un sīkiem mērķīšiem neviens neziedos savu dzīvi.” (“Valmieras puikas”, 331. lpp.)

Anna jeb Marta Asare.

Galvenā romāna varoņa Pētera Lauča prototips – P. Rozīša skolas biedrs, nākošais latviešu revolucionārais dzejnieks, tulkotājs un politiķis
Linards Laicens.

Linardam Laicenam jau gandrīz 20 gadu, kad viņš ierodas Valmierā. 1903. gada rudenī iestājas brāļu Liepiņu progimnāzijas 4. klasē. Līdz ar citiem skolasbiedriem, kuru vidū bija vēlākie rakstnieki Rūdolfs Egle un Pāvils Rozītis, L. Laicens aktīvi iesaistās vietējā sabiedriskajā un kultūras dzīvē : piedalās jautājumu vakaros un literārajos disputos, apmeklē vietējās Latviešu biedrības teātra izrādes, iepazīst mākslu.

Linards Laicens (1883-1938)

Kur dzīvoja romāna varoņi – Oša skolas skolnieki un šuvēja Lapsiņu Frīda?

“Pārgaujā aiz lielā kroga un ugunsdzēsēju noliktavas dzīvoja Lapsiņu Frīda. Viņas vienistabas dzīvoklītis atradās koka namiņa bēniņu stāvā, un turp varēja uzkāpt pa čīkstošām koka kāpnēm. Bet Frīda bija pieticīga un caurām dienām šuva kleitas lauciniecēm, kas negribēja dārgi maksāt, bet tīkoja, lai kleita tomēr būtu Valmierā šūta. [...] Mājiņas apakšējo stāvu apdzīvoja pats saimnieks Juris Salmiņš ar sievu Madi. Viņš lāpīja vecus zābakus, jo jaunus tam vairs neviens nepasūtīja. Made divās istabiņās mitināja skolas puikas. Šoreiz pie viņas bija apmetušies septiņi puikas. Skolā viņus dēvēja par Mades Pēteriem.”

Linards Laicens – romānā Pēteris Laucis.

Linards Laicens (pirmajā rindā 1. no kreisās puses)
Valmieras skolnieku vidū Gaujas Stāvajos krastos
1903. gada rudenī.

“Šoreiz pie Mades bija apmetušies septiņi puikas, un visi bija nabadzīgu vecāku bērni. Arī gados tie nebija vairs nekādi jaunie, jo bija jau laukos strādājuši un paši naudu krājuši, lai varētu skolā iet. Tur bija dārznieka mācekļi Pēteris Laucis, kas jau četrus gadus nostrādājis pie dārznieka Vilku muižā, un tagad viņam bija divdesmit gadu. Abi ar bijušo lauku mūrnieka palīgu Pēteri Kosu viņi Mades pansijā bija tie vecākie un nopietnākie.”

P. Rozīša skolas biedrs, vēlākais
rakstnieks un "Jaunāko Ziņu"
redaktors Jānis Kārklīšs,
ap 1907. gadu

ERAS
EJS

Valmieras puiku līdzgaitnieki

Niklāvs Strunke (1894–1966)
gleznotājs, grafiķis, darbojies vitrāžā,
scenogrāfijā, rakstījis par mākslu
(arī ar pseidonīmu Palmēnu Klāvs),
viens no oriģinālākajiem
māksliniekiem latviešu modernistu
paudzē.

Niklāvs Strunke Liepiņa
proģimnāziju pabeidz 1909. gadā
Foto: 1912. gads

Rakstnieks, vēsturnieks, tiesību
zinātņu doktors Arveds Švābe
(1888–1959).

Literatūrzinātnieks, tulkotājs,
Rūdolfs Egle (1889 - 1947)

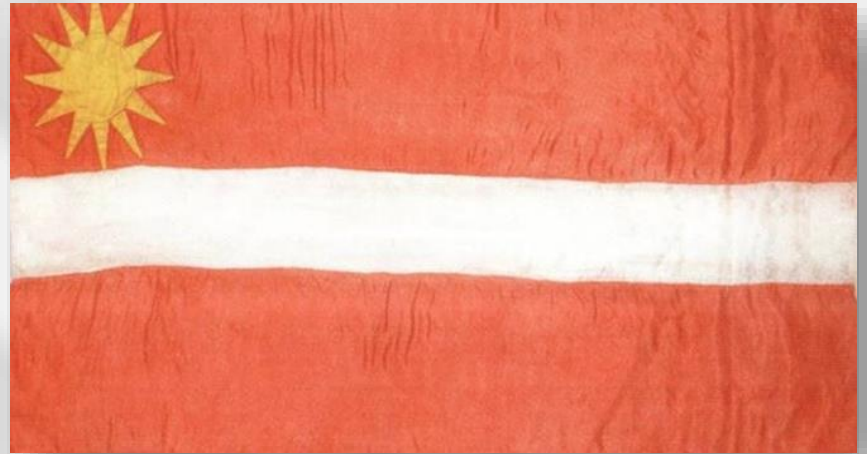
No Arveda Švābes atmiņām

“Valmierā dzīvojām ar Jāni Lapiņu vienā dzīvoklī un kļuvām par Pāvila Rozīša Valmieras puiku līdzgaitniekiem. Viņš pats toreiz bija kādā jaunākā klasē. Šī mazā apriņķa pilsētiņa jau toreiz un arī vēlāk *sarkana*, devusi rindu pazīstamu rakstnieku, politiķu, kas pa daļai bija mācījušies tirdzniecības skolā, pa daļai skolotāju seminārā”.

“No skolas laikiem atceros klases biedru, vēlāko Lauksaimniecības akadēmijas rektoru Paulu Kreišmani (Kveldi) un ietiepīgo pusigauni, puslatvieti Linardu Laicēnu. Enerģisko brāļu Liepiņu vadītā tirdzniecības skola bija viena no labākām Vidzemes privātām mācību iestādēm kā ar savu spīgtu garu, tā skolotāju sastāvu”.

“Sevišķi jāizceļ krievu literatūras skolotājs, kas ar savu dzīvo priekšnesumu padarīja mums tuvus krievu klasiķus, modinot interesi par rakstniecību. Vēl lielāka nozīme bija dabas zinātņu pasniedzējam Jānim Grestem, ko uzskatu par labāko skolotāju un vienu no izcilākajiem latviešu pedagogiem”.

VALMIERAS
MUZEJS

Pirmais zināmais sarkanbaltsarkanais karogs, kuru pēc pedagoga un publicista Jāņa Lapiņa meta 1916. gadā Valmierā uzšuva viņa līgava Marianna Straumane (Lapiņa). 1997. gadā Lapiņu meita Lija Poga karogu uzdāvināja Cēsu Vēstures un mākslas muzejam.

Foto: karogs pēc restaurācijas 2012. gads

Publicists, pedagogs Jānis Lapiņš (1885-1941), viens no pirmajiem Latvijas nacionālo karogu propagandētājiem. 1904./1905. gadā mācījies kopā ar Arvedu Švābi.

No 1915. gada skolotājs Valmierā, kur 1917 dibināja un vadīja pirmo tautas Universitāti Latvijā.

Valmieras puiku līdzgaitnieki

Dr. agr. Pāvils Kreišmanis (1885 – 1963). Romānā–Kaspars Krūklis, kam “tēva mājas bija pie Burtnieku ezera”. Pēc mācībām Liepiņa progimnāzijā studējis Rīgas Politehniskajā institūtā. Latviešu agronoms, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas rektors (1939—1940, 1941—1944), Centrālās savienības „Turība” padomes loceklis, Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs. Viens no 1944. gada 17. marta Latvijas Centrālās padomes memoranda parakstītājiem.

Valmieras puiku līdzgaitnieki

Jurija Sļozkina 2022. gadā iznākušās grāmatas centrā ir stāsts par elitārāko dzīvokļu kompleksu Maskavā, tā saukto Valdības jeb Krastmalas namu (celts no 1927. līdz 1931. gadam) un tā pirmajām iedzīvotāju paaudzēm – vecajiem padomju revolucionāriem. Viena no galvenajām sižeta līnijām veltīta šo personu un viņu ģimeņu publiskajai un personīgajai dzīvei, savstarpējām attiecībām un likteņiem Lielajā terorā 1937.–1938. gadā. Aptuveni 800 mājas iedzīvotāju viens pēc otra tika apcietināti un notiesāti. Šī iemesla dēļ nams saņēma iesauku “Iepriekšējās aizturēšanas nams”.

Šajā 505 dzīvokļu lielajā namā dzīvoja arī Ivars Smilga – Ungurpils pagasta saimnieka dēls, rakstnieka Pāvila Rozīša skolasbiedrs un romāna “Valmieras puikas” tēla Ivara Kļavas prototips, kuram bija lemts kļūt par vienu no ietekmīgākajiem latviešu revolucionāriem, no Valmieras ģimnāzista izaugot par ievērojamu boļševiku revolūcijas līderi Somijā, Kara revolucionārās padomes locekli Krievijas Pilsoņu kara laikā un Sarkanās armijas galveno komisāru.

Romānā “Valmieras puikas” viņš attēlots kā viens no aktīvākajiem skolnieku pulciņa dalībniekiem. Pulciņā puikas pārrunāja lasītās grāmatas un runāja par revolūciju, kurai drīz jānāk. [...] Starp lielākajiem skolniekiem vienmēr bija arī Ivars Kļava, pagastvecākā dēls no Alojās puses. Kļava bija neliela auguma, stipri tuvredzīgs un sniegbaltu galvu. Valodā viņš bija ass un straujš. Tā viņš drīz vien ieguva lielāko puiku ievērību un pat cieņu.”

Ivars Smilga (1892-1938)

Skolotājs Jānis Greste jeb *Grestes Jancis*

Jānis Greste. 1903. gads. Valmiera.

Romānā Oša skolas dabas zinību skolotāja Dzirkaļa tēlā sniegts daļējs priekšstats par Jāni Gresti. Vienīgais no pedagogiem, kas vecāko klašu audzēkņus aicinājis pēc stundām pie sevis mājās.

Devis lasīt grāmatas, organizējis ekskursijas. Šaurākā pulciņā kritizējis carismu.

Dabas zinību stundas vadījis tik prasmīgi, ka puikas ar aizrautību preparējuši dzīvniekus, iepazinuši augus. Centies skolēnus iesaistīt arī kolekcionēšanā.

Jānis Greste

Pedagogs, ģeologs, dzimis 1876. gada 24. jūnijā (pēc vecā stila) Smiltenes pagasta pedagoga ģimenē. Pēc Pleskavas pilsētas četrgadīgās skolas beigšanas J. Greste (1895) sāka strādāt Alsviķu Bejas skolā par skolotāja palīgu.

Pēc gada viņš nokārtoja eksāmenu, iegūstot zemākās pakāpes skolotāja tiesības.

No 1901. līdz 1903. gadam mācījās Pēterburgas Skolotāju institūtā. Pēc institūta beigšanas skolotājs Valmieras pilsētas skolā un progimnāzijā (1903–1906).

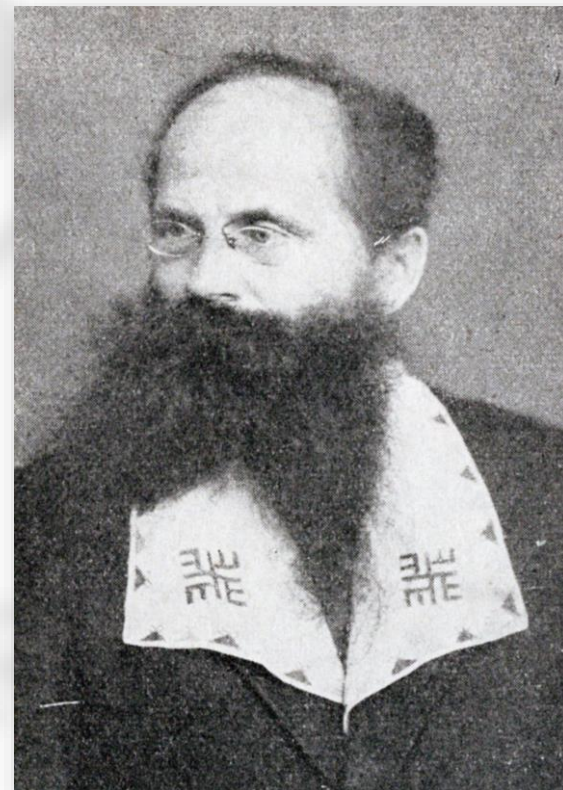
Apglabāts Rīgā, Raiņa kapos 1951. gadā

Patiesi romānā arī 1905. gada notikumi Valmierā no tēlnieka E. Meldera atmiņām:

“Rudenī Simjūda tirgus dienā sākās nemieri. Es kopā ar citiem 5. klases skolēniem devos uz norām – zaldātu apmācības laukumu, lai klausītos, ko teiks Apsesdēls”.

“Visi notikumi, par kuriem rakstīts “Valmieras puikās”, ir vēsturiski patiesi, tikai Rozītis, zināms, tos mākslinieciski attēlojis. Pēc demonstrācijas Liepiņa un pilsētas skolās uz 10 – 12 dienām pārtrauktas mācības. Kad tās atsākušās, starp skolotājiem J. Grestes vairs nav bijis. Lai izbēgtu no soda ekspedīcijas, viņš devās prom, atstādams audzēkņos cieņu un mīlestību”. (*Karogs, 1979.g. Nr . 6. - 184.lpp.*)

Apsesdēls

Tirdzniecības galerija “Valleta”
pilsētas centrā – Rīgas ielas sākumā.

Valmieras galvenā iela - Rīgas iela.
20. gs. sākums.

Skats uz tiltu pār Gauju no Kārlienes (Pārgaujas) puses. Redzama tilta sarga - muitnieka māja. P. Rozītis dodoties uz skolu to šķērsoja katru dienu.

Arī pēc mācībām ceļš veda mājup, pāri Gaujas tiltam. 20. gs. sākums.

Valmieras dzelzceļa stacija, atklāta 1889. g. Šeit skolotāja Rita Grava “izkāpj no Rīgas vilciena, lai ļautu tam aizjoņot tālāk uz Pēterburgu”

Vieglā ormaņa pajūgs. Romānā “Valmieras puikas” - Akots ar zirdziņu Vilīti.

Вольмаръ. Wolmar. Walmeera.

Pārgaujas (Kārlienā) skats. 20. gs. sākums.

Kas nav slidojis, tas nav dzīvojis

Visnozīmīgākais notikums aiz Simjūda – ziemas prieki – slidošana! Ja slavenajā tirgus dienā varēja izvzināt karuselī savas sirdsdāmas no meiteņu skolas, ar cēlu žestu nopirkt izredzētajai piparkūku sirdi, tad uz ledus – semināristi (*Skolotāju semināra audzēkņi*) kļuva par visnopietnākajiem konkurentiem cīņā par skaistā dzimuma uzmanības gūšanu. To nu tuvāko divu skolu audzēkņi, - pilsētas (agrākās Kreisskolas), gan liepēnieši (*Liepiņa privātskola, no 1907. gada progimnāzija*) nekādi nevarēja pieļaut. Skats uz Dzirnavu dīķi. Uz tā ik gadu tika izveidota slidotava, kuru apmeklēja arī pilsētas skolas skolēni.

Foto: 1900. gadu sākums.

Rīgas iela – tolaik Valmieras galvenā tirdzniecības iela ar latvieša Jāņa Velēna manufaktūras trīsstāvu tirdzniecības namu (celts 1902).

Redzamas sieviņas ar lakatiņiem, gan jaunkundzes ar saulesargiem. Turīgākie un steidzīgākie brauca ar ormani!

Rīgas ielas lepnāko ielu skatlogi vilināt vilināja iepirkties. Kreisajā puses otrajā namā Romānā pieminētā Brilljanta drēbju un veļas tirgotava piederēja ģīpašniekam Dimantam. Ebrejam, kurš savulaik bija pārgājis kristietībā, dzimtas uzvārdu *Hastkel* nomainot uz daudz labskanīgāko, latviešu ausij tīkamāko – Dimantu!

Romānā pieminētā tolaik vienīgā meiteņu skola atradās Bastiones ielā “šaurā ieliņā aiz policijas, pretī cietumam.

Tur meitenēm vajadzēja ne tikai mācīties, bet arī saprast, ka cietums ir tikai palīgs, lai uzturētu kārtību un mieru. Tas viņām neļāva aizsapņoties, jo Valmieras cietuma priekšnieks Kutuzovs neieslodzīja cietumā nelaimīgus prinčus, bet visus tos, kas nedarīja pa prātam”.

Jauno ģimnāzijas ēku uzcēla vēlāk (1908.) uz Rīgas ielas.

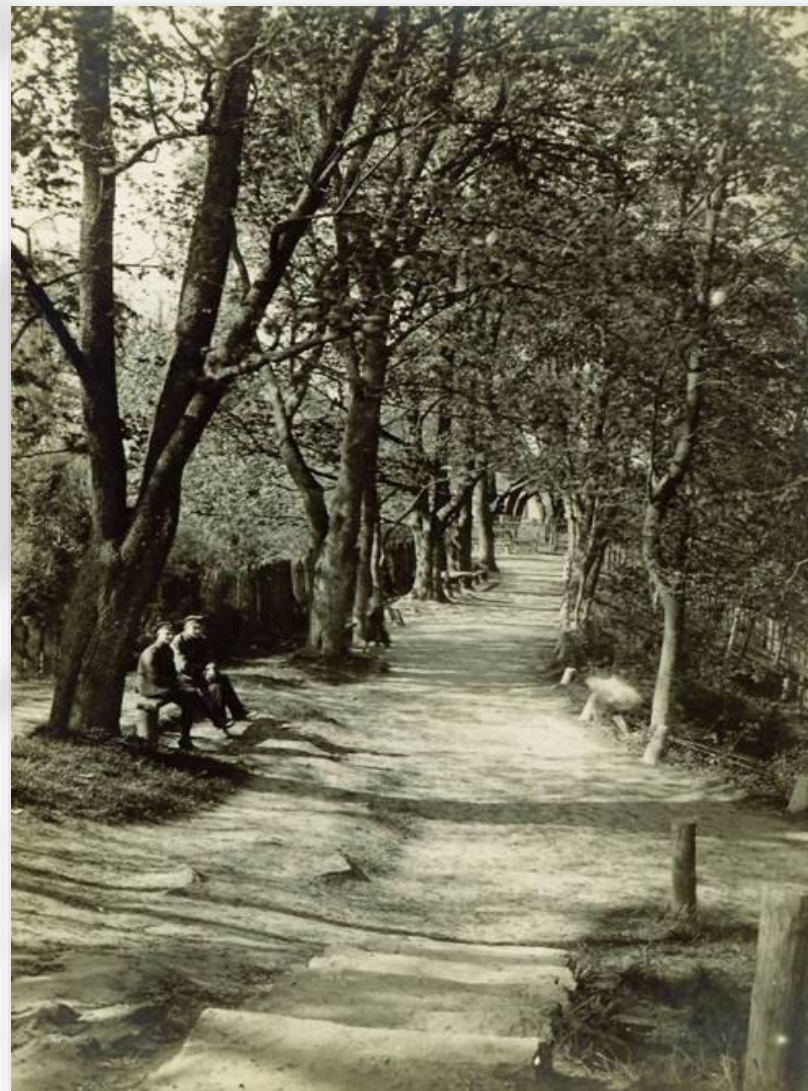

Valmieras sieviešu ģimnāzija. 1908. gads

Puiši un meitenes

Pavasārī meiteņu skolas audzēknes mācījās un sapņoja, sapņoja un mācījās vai arī sapņoja vien un nemaz nemācījās! Viņu galvās un sirdīs mitinājās citas domas, kas dzina meitenes uz Valtera kalniņu vai Stāvajiem krastiem, kur pastaigāties bija tik jauki.

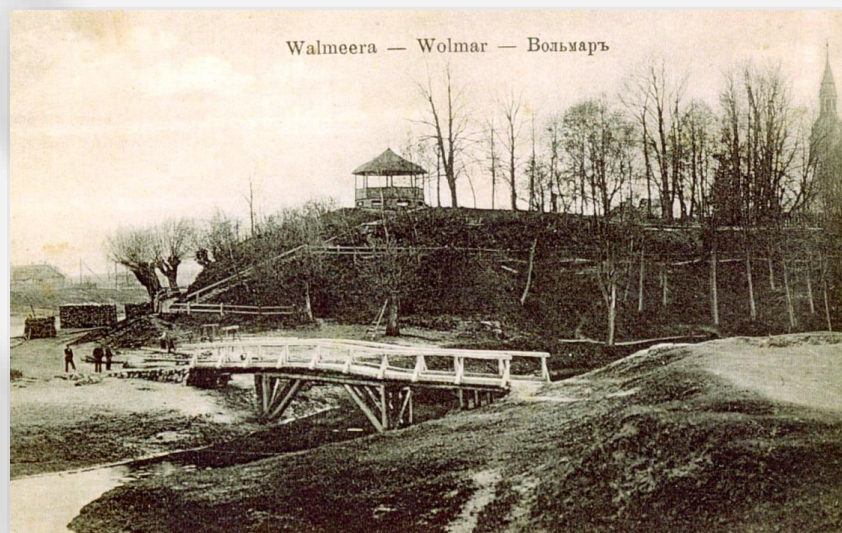
Rudenī skolas bija sākušās un skolēni sabraukuši. Tādēļ pievakarē dzīvība bija ne tikai ielās, bet arī Valtera kalniņā, kur visas paviljona sienas un atpūtas soli bija sirdīm un burtiem izraiboti. Tur ikviens bija centies savas jūtas atdot mūžībai un tādēļ ar nazi iegriezis kokā savu asiņojošo sirdi vai iecerētās vārda pirmos burtus. Valtera kalniņā vien visiem kļuva par šauru, un tādēļ daudzi devās lejā uz Zaķu salu vai pat uz Stāvajiem krastiem.

No Valtera kalniņa ceļš veda tālāk uz Zaķu saliņu un Stāvajiem krastiem. 20. gs. sākums.

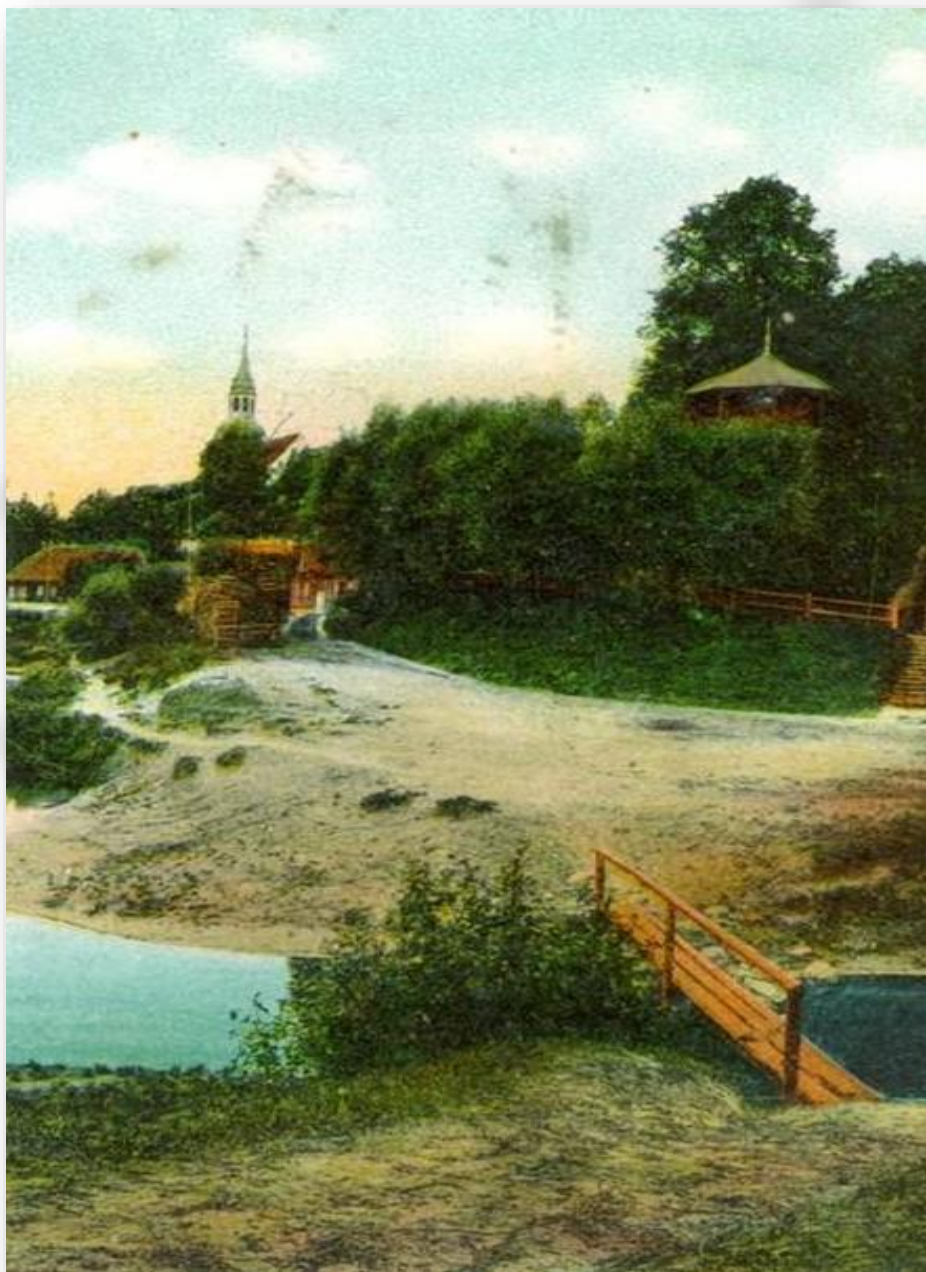
Iecienītākais pastaigu ceļš uz Valtera kalniņu veda caur senatnīgo Bruņinieku ielu, gar Veco aptieku. 1920. gadi.

Daudzas no tolaik iecienītajām un populārākajām vietām Rozītis *iemūžinās* savā autobiogrāfiskajā romānā. Visbiežāk Valmieras jaunieši pastaigās devās uz Valterkalniņu. Foto 20. gs. sākums un 2010. gads.

Skats no Valterkalniņa uz Gaujas krastu un Sv. Sīmaņa baznīcu. 20. gs. sāk.

Tiltiņš pār Rātsupīti. Romāna varoņu laikā te vēl bija “dūksnaina upīte, kas lauzās gar Zaķu salu uz Gauju un viņi priekšā atrada divas jaunavas, katru upītei savā pusē. Tās bija dāmu cepuru mācekles Berta Zirne un Adelīna Putniņa. Berta jau bija pārlēkusi, bet pēc neveiksmīgā Adelīnas lēciena, puisi smeļoties, sauca “Adelīna, putniņš lido”.

Gaujas *Stāvie krasti* (2010. gads).

Skolnieka gados *Stāvajos krastos* pie Gaujas
ap 1905. gads. Ieskenējums no Kopoto rakstu
8.sējuma. Rīga: Gramatu Draugs, 1939.

Romānā Teodors Ūders pārtop zīmēšanas skolotājā, igaunī Villemmā Lausā, kura uzvārds aizgūts no iepriekšējā skolotāja – Jausa. Nedaudz pārveidotais uzvārds tiek *iemūžināts ar cita* tolaik valmieriešiem labi pazīstamā mākslinieka ārieni: “Vidēja auguma, tumšiem matiem, smalkiem vaibstiem bālajā sejā. Pievakarēs pa ielām vienmēr pastaigājās treju dāmu pavadībā, kas visas esot Lausa māsas vai māsīcas. Māsīcas Lauss ieguvis Pēterburgā, apmeklējot mākslas akadēmiju.”

“Nav mājās” – šādu zīmīti bieži varēja atrast uz gleznotāja Teodora Ūdera (1868-1915) darbnīcas durvīm Pārgaujā, *Rooka* mājā. Mākslinieks sargāja savu pasauli un durvis atvēra tikai uz norunātajiem klauvējieniem. Apkārtējos pārsteidza ar savu spilgto ārieni: neparastas bikses, spilgtas un lielām rūtīm, ap kaklu apsiets liels pušķis ar melnas lentes mezglojumu. Padusē mākslinieks vienmēr turēja savu lielo saulesargu. Rokās liela boze vai spieķis rokā. Un vēl lielā platmale!

“Skolotāju seminārs bija novietojies ārpus pilsētas uz vakariem Gaujas krastā, lepnās jaunceltnēs ar krievu baznīcu vidū, kur nākamie skolotāji varēja mierā un klusībā sagatavoties audzinātāja amatam. Pēc semināra beigšanas viņi aizklīda uz dažādiem Latvijas novadiem, lai mācītu bērnus un viņiem iedvestu kaut daļu tā nemiera, ko paši agrāk mantojuši un Valmierā vēl lielāku izauklējuši, kaut krievu skolotāji centās to apslāpēt”.

Foto: Valmieras skolotāju seminārs. 1903. gads.

Valmieras īpatnis Stoķu Jānis. Romānā pieminētais Jāņa Zvirbuļa prototips – Čugunjānis. Foto: 20. gs. 20. gadi.

“Čugunjānis patiesībā bija dzimis un audzis kā Jānis Zvirbulis. Māte viņam bija Valmierā veļas mazgātāja, kas visu savu mūžu atdeva dēlam. Jānis bija skolā čakli mācījies, pabeidzis ģimnāziju un iestājies Tērbatas (*Tartu*) universitātē, lai izmācītos par ārstu. Tēva godu piedēvēja pilsētā labi zināmajam neprecētajam ārstam Ozolam.

Jānis bijis kārtīgs zēns un ļoti labi mācījies. Bet tad trešajā vai ceturtajā studiju gadā atvests uz Valmieru slimis. Neviens nezināja, kas Jāni atvedis, un varēja būt, ka viņš pats atbraucis.

[..] Par Čugunjāni viņu bija iesaukuši tie skolas puikas, kas slinkuma dēļ bija palikuši pēc stundām. Kad nu tie nelaikā devās mājup, tad Jānis pāri visai ielai tos sauca par čuguna pierēm. Tā Jāņa sliņķu apzīmējums pielipa viņam pašam un pilnīgi aizēnoja īsto vārdu.”

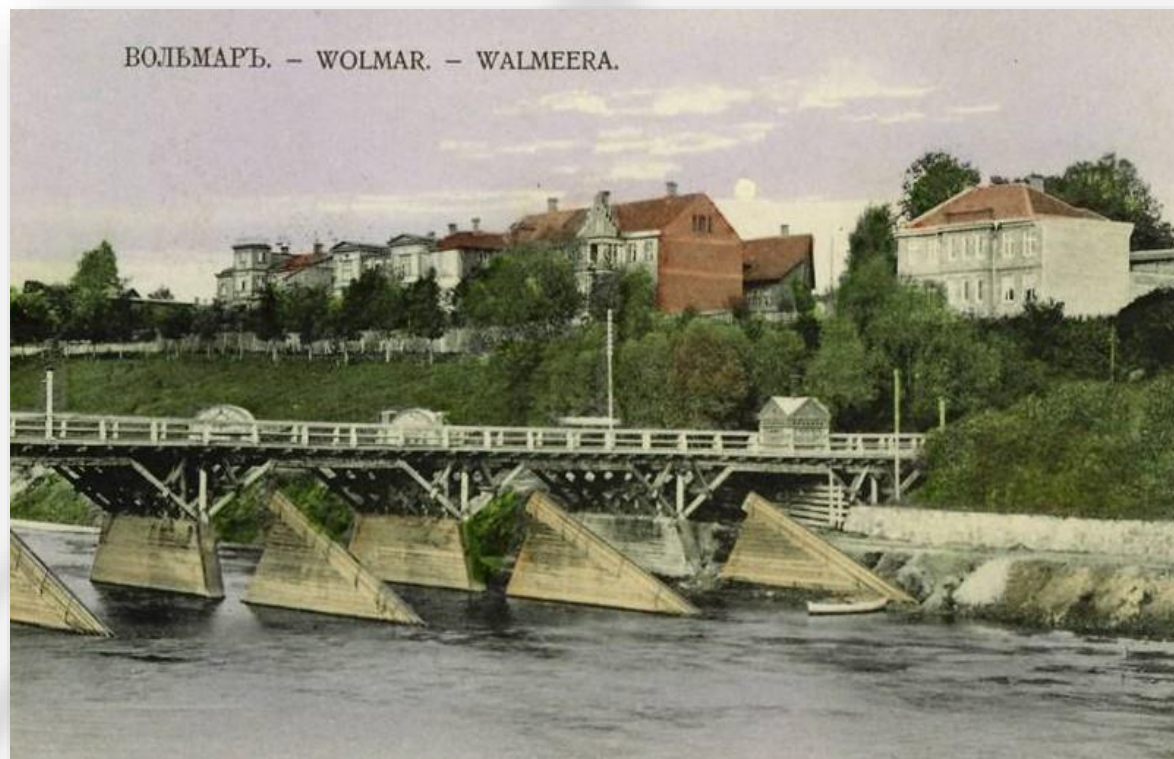
Gaujas krastu panorāma. 20. gs. sākums.

Gaujas plostnieki. 20. gs. sākumā grūti iedomāties pilsētu pavasaros un rudenos bez skaļajiem vīriem un puišiem.

Tilts pār Gauju, 20. gs. sākums. *Pilsēta bez upes ir kā vijole bez stīgām.*
P. Rozītis "Valmieras puikas" (1936). Mūsdienās labajā krastā Valmieras Integrētā bibliotēka un Vidzemes augstskola.

Lepni nami Gaujas kalnā. Pāri tiltam rītos pelnīt dienišķo maizi pie kungiem devās Kārlienā (Pārgaujas) pusē dzīvojošie amatnieki, kalpones, šuvējas, mūrnieki, stiklinieki, galdnieki, maizniekzeļļi, krāsotāji, kurpnieki, ormaņi. Vīri un sievas, kas strādāja jebkuru darbu un garas stundas. Romāna varone – skolotāja Rita Grava "gaišu, saulainu istabu atrada Gaujas kalnā, ministrijas skolas skolotāja Ceplīša nama otrajā stāvā. Istabas abi logi bija uz dienvidiem, un Rita pa tiem redzēja ne tikai Gauju, visu Pārgauju, bet arī tālos silus, kas kā tumši zaļa vadmala aizstiepās līdz apvārsnim Kauguru pusē."

Ar savu sirdsdāmu varēja arī pasēdēt virs Gaujas pagrabiņiem, vērojot tilta braucējus, gājējus, gan tālumā redzamo Pārgauju. Romānā tur norisinājās notikumi kurpnieka Salmiņa un viņa sievas Mades mājā. Salmiņu ģimenes dēvēja par “Mades Pēteriem”, bet nama otrajā stāvā risinājās šuvējas Lapsiņu Frīdas un Dablaines majorātmuižas īpašnieka, barona Ulriha, “Cirmuļgalvas” mīlas stāsts. Barona Ulriha prototips bija kādreizējo Valmieras apriņķa Braslavas muižas īpašnieku Ceimernu – Lindenšternu atvase. 19. gadsimta beigās mainījās majorātmuižas īpašnieki, izcēlās mantojuma strīds, kura rezultātā likumīgo, taču nepilnvērtīgo mantinieku ievietoja Rīgas psihiatriskajā slimnīcā, vēlāk noņemta mājiņā iepretim vietai pareizticīgo baznīcai. Barona dzīves fināls tik tiešām ir bijis tāds, kādu to aprakstīja Pāvils Rozītis.

Simjūda tirgus Valmierā, 1925. gads.

Pāvils Rozītis “Valmieras puikās” rakstījis:

“Kas nav redzējis Simjūda tirgu, tam nav bijis jaunības”.

Simjūds – līdz 1940. gadam lielākais tirgus Ziemeļvidzemē.

Simjūdā sabrauca tirgotāji no visas plašās apkārtnes ar lauksaimniecības un mājturības ražojumiem, kā arī pircēji no tuvām un tālām vietām. Pa vidu tirgus kņadai gāja vaļā arī dažādas lustes, zīlēšana, burvju mākslinieki un, protams, jauniešu īpaši gaidītais karuselis, kurā varēja izvizināt savas sirdsdāmas.

VALMIERAS
MUZEJS

ģirtis tehņneeks Emīls Melberis granītā.
(Valsts muzeja īpašchums).

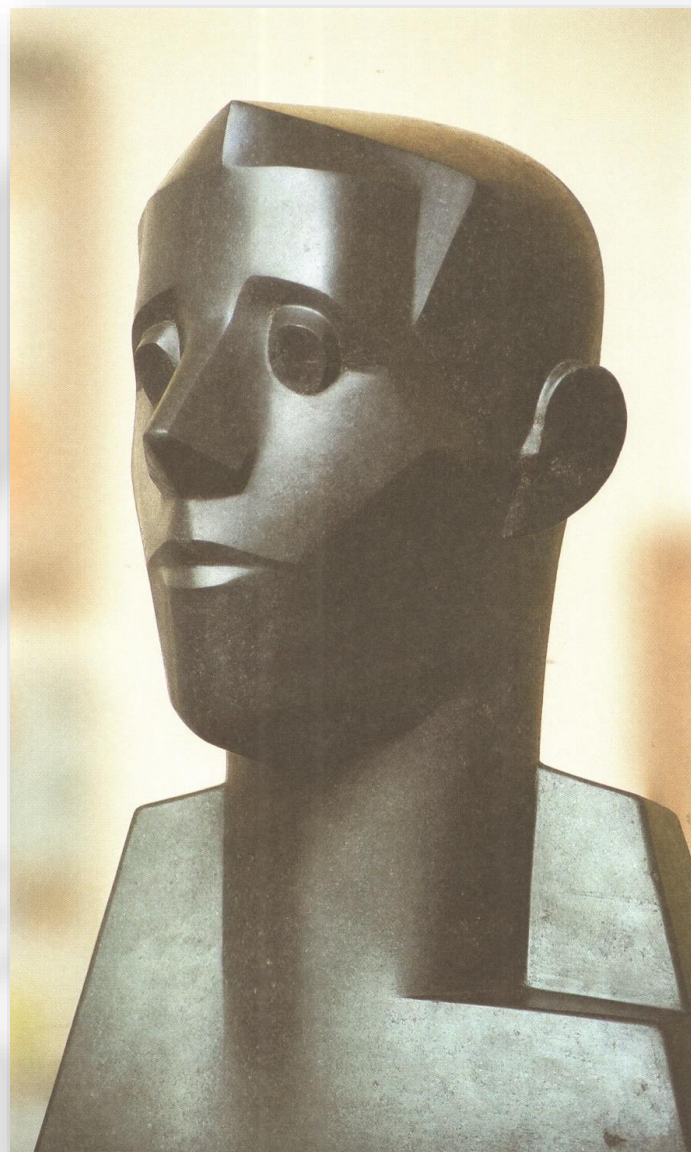

Valmieras puika – tēlnieks Emīls Jēkabs Millers (Melderis).
Dzimis 1889. gadā, Valmieras apriņķa Rencēnu pagasta
Speļģos kā saimnieka dēls. No 1901–1907 mācījās Valmieras
pilsētas skolā. Īpaši padevusies zīmēšana pie T. Ūdera
(romānā *Lauss*).

Kā viens no pirmajiem darbiem top drauga, rakstnieka Pāvila
Rozīša portrets granītā 1920–1921.

Foto: žurnālā «Atpūta» (1925. Nr. 58. XII.).

Melderis nodzīvo garu mūžu, deviņdesmit gadu, miris 1979.
29. aprīlī Rīgā.

Rakstnieka Pāvila Rozīša portrets, 1921,
melns granīts. Latvijas Nacionālais Mākslas
muzejs.

Redzams romāna “Valmieras puikas” pirmizdevuma vāks (1936).

“Par Valmieras puiku kļuvu trīspadsmit gados, kad pārcēlos no Rūjienas uz Valmieru”

Rakstnieks, publicists Miervaldis Birze; *Miervaldis Augusts Bērziņš* 1921. gada 21. marts. Rūjienā – miris 2000. gada 06. jūnijā. Cēsīs. Apbedīts Cēsu Meža kapos.

No VVG audzēkņa Birzes (Bērziņa; 1934.–1939.) atmiņām:
«[...] lielisko romānu jauniem un veciem, lasījām un cienījām. Šis romāns tais gados, tāpat kā tagad, man arvien šķitis dzidra pavasara vēja piešalkots. Ieguvusi tā pilsēta, kurā dzīvojuši tādi puikas! Un par kuriem tāds romāns». *(Tāli gadi, Tuvi laiki. Rīga, 1987.)*

Neapprecētā līgava skolotāja Leontīne Drille

Alise Rulle,
1936.

No M. Birzes atmiņām: “Vācu valodu pēdējā klasē mācīja Rulles jaunkundze, cirlīga, kopta dāma sarkanblondiem, iekrāsotiem matiem, bieži tērpusies melnā, ne vairs gluži jauna. Kārtība viņas stundās bija visai nosacīta, un Rulle dažkārt laužīja rokas, kad skolēnu neizdevās piedabūt pie atbildēšanas.

Rulles vērtību zināmā mērā cēla Pāvils Rozītis, attēlodams savā romānā viņu kā “nelaimīgu jaunavu, kurai kāzu priekšvakarā aizmucis līgavainis matemātiķis, skolotājs Kadiķis”.

Skolotājas Ritas Gravas lomā – Nacionālā teātra prīma Ludmila Špīlberga.

“Valmieras puikas” Nacionālajā teātrī Rīgā 1936. gadā. un 1957. gadā romānu iestudēja arī Valmieras teātrī.

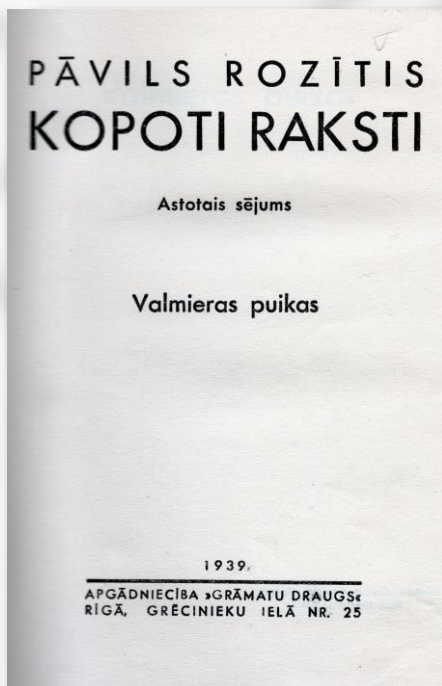
1995. gadā romāns pārtapa Valmierā dzimušā režisora Ģirta Nagaiņa televīzijas seriālā ar tādu pat nosaukumu - “Valmieras puikas». Seriālu demonstrēja Latvijas televīzijā 1996. gadā. Vienā no lomām arī tolaik vēl *Valmieras puika*, Valmieras teātra aktieris Ģirts Ķesteris!

Tādu savu jaunības pilsētu – Valmieru ieraudzītu Pāvils Rozītis, romāna “Valmieras puikas” autors pēc “Valmieras puiku” dramatisējuma iestudējuma Nacionālajā teātrī 1936. gada rudenī. Vienlaikus ar teātra pirmizrādi romāns daudz turpinājumos lasāms tolaik Latvijas populārākajā žurnālā “Atpūta”. Foto: 1937. gads

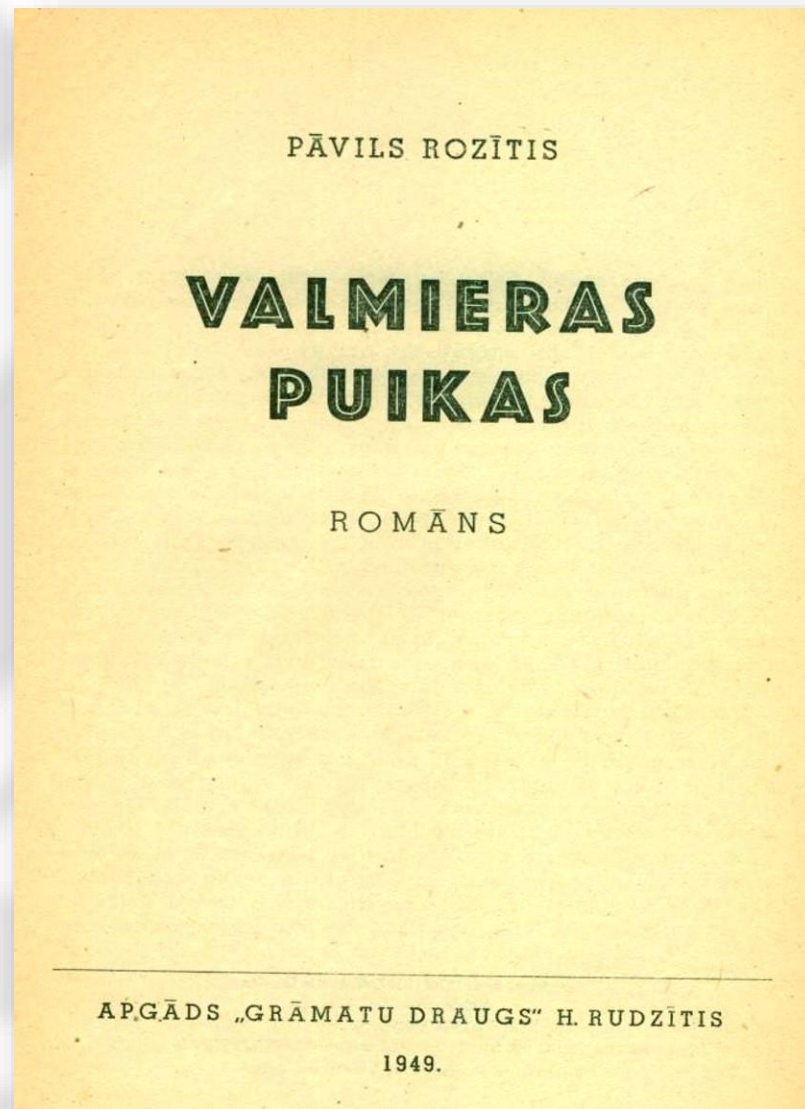
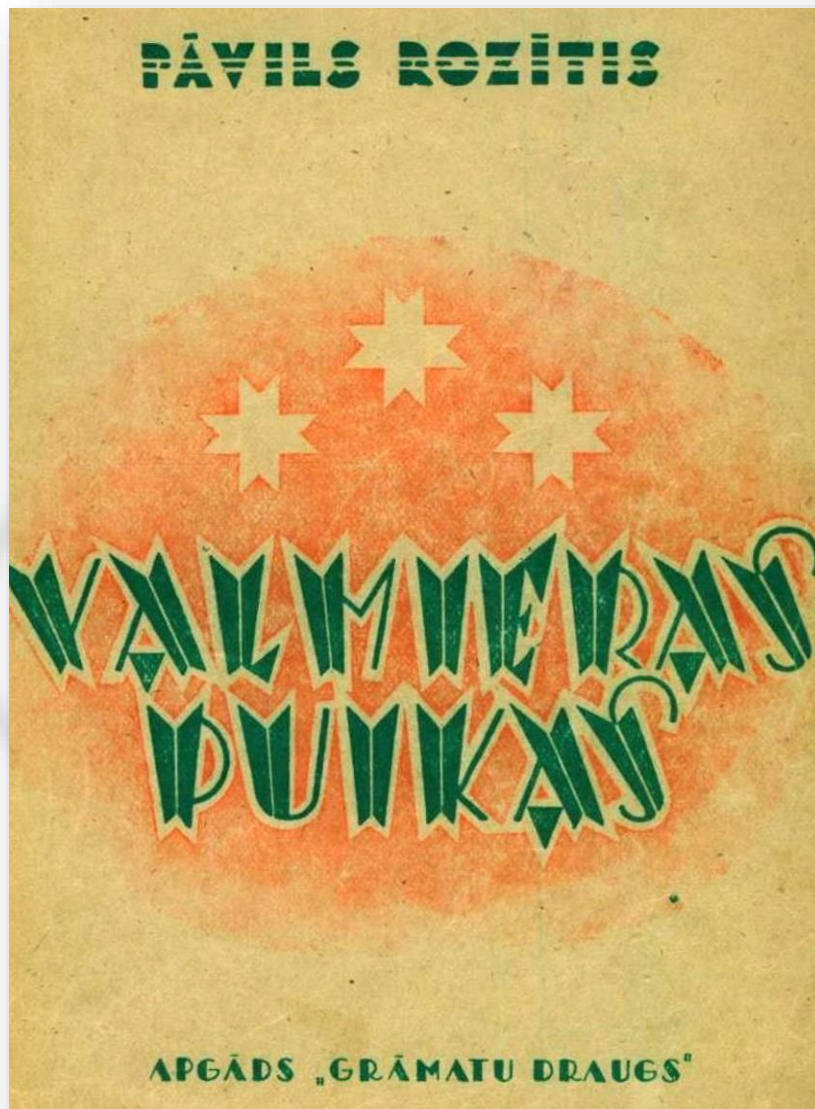

Dzīvi un reljefi rakstnieks atveidojis Valmieras iedzīvotājus, ierēdņus, skolotājus, pilsētiņas iedzīvotājus. Sevišķi sīki parādīti tā laika pedagogi, viņu dažādie raksturi.

Kā sudraboti meti romānā aužas cauri mīlestība, kas apvij ikvienu tēlu visdažādākās variācijās. Ritai Gravai un skolotājam Lausam tā ir mīklaina, nemierīgi viļņojoša. Lapsiņu Frīdai - tragiska. Skolotājiem Kadiķim un Drillei – komiska. Dzidra un skanīga tā apvij Pēteri Lauci un Cekulu Ēriku; šis ir viens no skaistākajiem jauniešu mīlestības tēlojumiem Pāvila Rozīša daiļradē.

Romāna noskaņu veido Valmieras dzīves raibās ainas, ļaužu ikdiena, viņu raksturi un pārdzīvojumi, tas viss bagātīgi notēlots. Bet pirmajā plānā ir un paliek paši puikas!

Emigrācijā, pēc 2. Pasaules kara, Štutgartē (Vācijā) 1949. gadā izdotais P. Rozīša romāns “Valmieras puikas”.

Afiša "Valmieras puiku" pirmizrādei, 1957. gada 25. oktobrī Valmieras Drāmas teātrī. LNA VAZVA 188.f., 1.apr., 195.l.

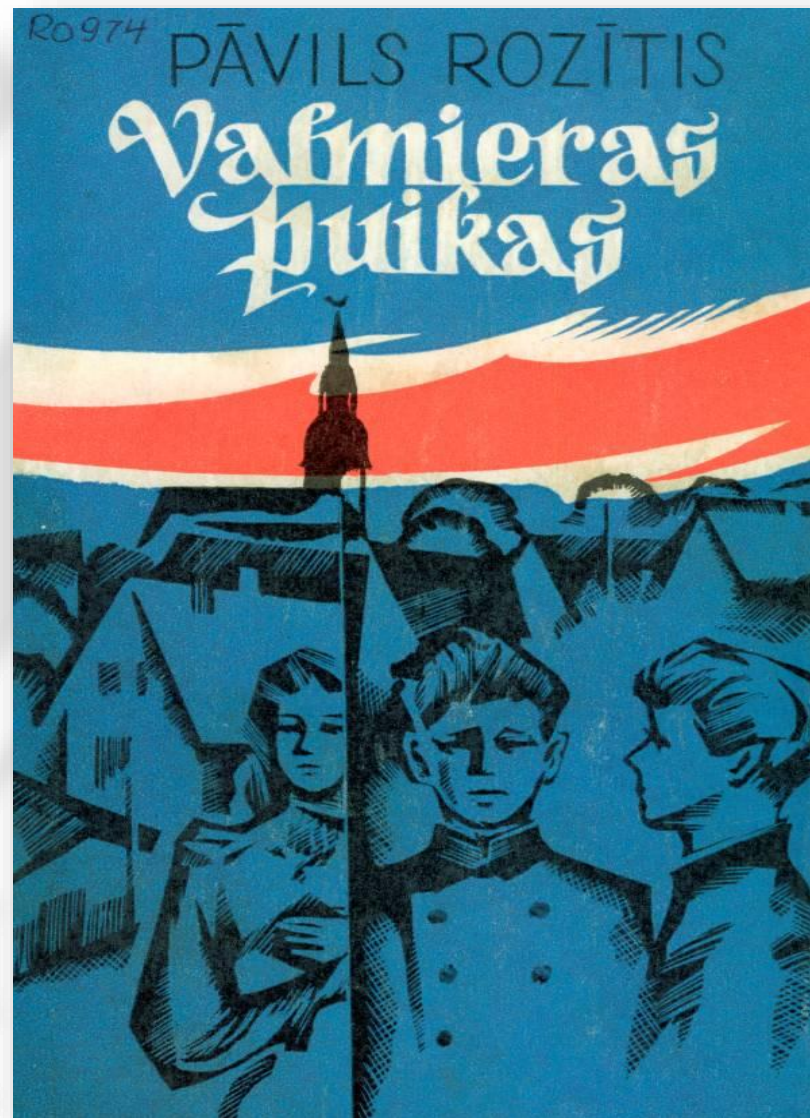
Programma "Valmieras puiku" uzvedumam. Līvijas Akurāteres dramatisējums 3 cēlienos, 9 ainās. Galveno varoni Pēteri Lauci tēloja jaunais aktieris Zigmunds Misiņš, skolotāju Ritu Gravu – Ņina Leimane.

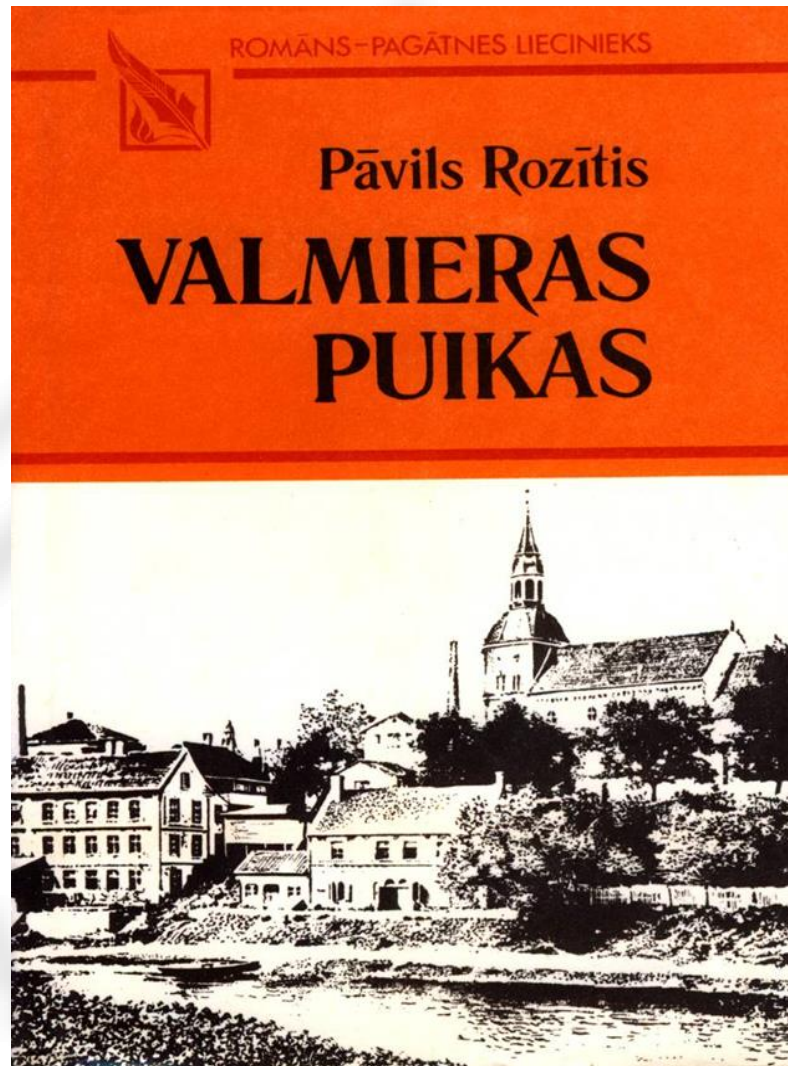
1957. gada LOSR 40. gadskārtā un Pētera Lūča 50 dzīves un 30 darba svētkos – iestudēts Pāvila Rozīša romāns «Valmieras puikas». Valmiera. 1905. gads. Pāri pilsētai pland sarkanais karogs, skan revolucionārās dziesmas. Skatuves vidū Pēteris Laucis, bezgala pievilcīgs un gaišs, vēl nenobriedis, bet jau pārlicināts cīnītājs, kuru nekavē ne pirmā mīla, ne pirmās sāpes. Viņam blakus otrs Pēteris – labsirdīgais un naivais, ar maigumu un uzticēšanos apveltītais Kosa. Valmieras puikas pulcējas ap Lauci kā jauni vētrasputni pirms vētras. Centrā: Laucis – Zigurds Misiņš, Kosa – Edgars Sukurs. 1957. gads.

1957. gadā izdotā romāna "Valmieras puikas" vāks. Romāns salīdzināts ar cīruļa dziesmu revolūcijai.

P. Rozīša romāna "Valmieras puikas" 4. izdevums, 1975.

Priekšpēdējais no “Valmieras puiku” izdevumiem. Kā grāmatas ievadā teikts: “Romāns par savējiem – par Valmieras puikām.” 1988. gads.

Attēlā redzamais nams tika nojaukts 2019.
gada martā.
Tā vietā izbūvēs veikala LIDL stāvlaukums.

Skulptūru grupu "Valmieras puikas" pie Valmieras novadpētniecības muzeja svinīgi atklāja 1981. gada novembrī. Zēnu sejās samanāmi Pāvila Rozīša, Emīla Meldera un Linarda Laicena vaibsti. "Valmieras puiku" veidotāji: tēlniece Timiāna Munkevica, arhitekts Ivars Bumbieris, kombināta "Māksla" metāllējējs Juris Sondors.

No 2006. gada “Valmieras puikas” jaunajā mājvietā pie Vidzemes augstskolas Pārgaujā – kļuvuši par vienu no atpazīstamākiem pilsētas simboliem.

